



Sveriges lantbruksuniversitet  
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land

Viktor Nilsson



# FLYKTEN VALDE OSS

EN MINNESPLATS FÖR FLYKTEN ÖVER MEDELHAVET

# FLYKTEN VALDE OSS

EN MINNESPLATS FÖR FLYKTEN ÖVER MEDELHAVET

Viktor Nilsson

Sveriges lantbruksuniversitet  
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap  
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala  
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet  
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp  
Nivå: Avancerad A2E  
© 2017 Viktor Nilsson, e-post: nilsson\_viktor86@hotmail.com  
Titel på svenska: Flykten valde oss - En minnesplats för flykten över Medelhavet  
Title in English: Flight Sought Us Out – A memorial of people's escape over the Mediterranean Sea  
Handledare: Hildegun Nilsson Varhelyi, institutionen för stad och land  
Examinator: Gunilla Lindholm, institutionen för stad och land  
Biträdande examinator: Anna Lundvall, institutionen för stad och land  
Omslagsbild: Viktor Nilsson, 2016  
Foton och illustrationer: Av författaren om inget annat enges.  
Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.  
Originalformat: A4  
Nyckelord: Landskapsarkitektur, Gestaltning, Minnesplats, Flyktingkrisen, Flykten över Medelhavet, Politisk arkitektur.  
Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se>

Uppsala  
2017





## PROLOG

Då och då brottas jag med tankar om själva meningen med landskapsarkitektyrket. Hur kan vi bara fortsätta som vanligt trots alla orättvisor och konflikter i vår samtid. Med min trygga och privilegerade tillvaro här i Sverige känner jag en frustration och maktlöshet över hur dessa orättvisor kan fortsätta, jag känner lika mycket skam för att jag inte gör mer för att förändra. Det finns så mycket viktigare saker som måste lösas tänker jag. Så är det garanterat, men jag har samtidigt också förstått att även vårt yrke behövs och spelar en roll i vårt samhälle.

När jag en dag gick i tankarna inför detta examensarbete snubblade jag över en artikel om människors flykt över Medelhavet med citatet "Havets botten är en minnesplats utan gravmärke". Hur kan vi bara se på när människor riskerar sina liv ute på havet för att nå Europas stränder? Varför gör vi ingenting? Tanken på förlora sina nära på detta sätt och osäkerheten i vad som händer med deras kroppar kändes förfärlig.

Det här arbetet har varit ett sätt för mig att reagera på denna samtid.

Personligen känner jag själv till behovet av en plats att minnas någon man har förlorat. Min pappa gick hastigt bort för tre år sedan. Idag finns hans aska och hans sten vid ett litet kapell på Kinnekulle i

Västergötland. Varje besök är förenat med en stor blandning av känslor men jag känner att platsen hjälper mig att komma närmare pappa. När jag väl är på plats känner jag alltid hur suset från träden ovanför mig lugnar. Känslan av att detta är vår plats känns tryggt och efter ett besök där känner jag mig alltid lättad och laddad på nytt.

Tanken om att utforma en minnesplats för den pågående flykten över Medelhavet väcktes. Det behövs andra sätt att kommunicera och representera de tragedier som pågår på Medelhavet och med detta projekt skulle jag kunna använda mina kunskaper för att ta ställning.

Tiden med examensarbetet har tagit mig både till Berlin och Sicilien men framförallt på en inre resa. Det har funnits otaliga tillfällen när jag tvekat på det jag gör, om varför jag gör det. I slutändan har jag dock alltid kommit fram till att det jag gör är viktigt och jag är tacksam för att jag valde denna väg.

Tack Hildegun Nilsson Varhelyi för dina råd och ditt stöd i att tro på min idé. Tack Fanny Linnros för dina tips och ditt sällskap.

Tack Emelie för att du alltid finns där i både svåra och de bästa av stunder.



# SAMMANFATTNING

Detta arbete undersöker ett sätt att gestalta och representera en minnesplats som belyser människors pågående flykt över Medelhavet. Förslaget har i syfte att uppmärksamma och beröra den politiska situationen som leder till att människor riskerar sina liv i sjöodugliga båtar för att nå Europa. Den föreslagna minnesplatsen kommer vara placerad i Palermo, Sicilien, vilket är en stad som dagligen tar emot människor som flytt över Medelhavet.

Idag är fler människor än någonsin på flykt i världen. Många försöker ta sig till Europa och förra året omkom över 5000 människor när de försökte korsa Medelhavet för att nå Europas stränder. Många försvinner ute till havs och det kan både för anhöriga men även för europeiska samvetet, behövas en fysisk plats att sörja och reflektera över de tragedier som dagligen sker utanför Europas kust.

Runt omkring i världen finns minnesplatser som syftar till att påminna om storhet och framgångar men det finns också minnesplatser som belyser svårigheter och tragedier. Idag vet vi också att det finns ett behov av den fysiska platsen att besöka för att påminnas om och reflektera över händelser som påverkat oss starkt i livet.

Detta är ett processinriktat arbete där man kan följa utvecklingen av gestaltningen av minnesplatsen

från första idé till presentation. Metoden är uppdelat i tre delar där det första avsnittet innehåller en litteraturstudie kring dels den så kallade flyktingkrisen samt om minnesplatser och dess sammanhang. Första delen presenterar också platsbesök av tre referensplatser. Platserna undersöktes genom en upplevelsevandring från vilken jag sen antecknade och skissade vilka känslor och sinnesintryck referensplatsen väckte inom mig. I andra delen följer läsaren min gestaltningsprocess från första inspiration till presentation av gestaltningen. Man kan dels följa hur idéer väckts från litteraturstudien och platsbesöken men även hur jag under arbetets gång hela tiden varit lyhörd under min fritid för ny inspiration till gestaltningen. Gestaltningsprocessen visas med skisser, anteckningar och modeller från arbetets gång.

I tredje delen presenteras förslaget FLYKTEN VALDE OSS, en minnesplats som belyser människors pågående flykt över Medelhavet. Förslaget är baserat på litteraturstudien, platsbesöken men även den inre pågående processen av att jobba med detta tema under arbetes gång.

Arbetet visar hur landskapsarkitektens redskap kan användas för att bidra till en debatt och påverka en fråga. Arbetet visar också hur ens personliga designprocess kan användas som en metod för gestaltning.

# SUMMARY

This project explores a way of how to design and represent a memorial over the on-going catastrophe where hundreds of thousands people every year risk their lives when trying to cross the Mediterranean Sea to reach Europe.

## Background

Today we see the largest displacement of people since the World War II. Due to EU regulations many people choose to risk their lives in unworthy sea vessels as the only way to reach safety and a better life in Europe. This route is far from safe and 2016 over 5000 people lost their lives on the journey.

Memorial sites and monuments sometime depict defeats or traumas, and in this respect Maya Lin's Vietnam National Memorial are regarded as one of the most respected ones. Lin's memorial both reflects upon the remembrance of the lost U.S. soldiers but at the same imply a more political situation.

Architecture and Landscape architecture are sometime used as a means for communication and can be a political tool. In this project I design a memorial to stress the situation of the people crossing the Mediterranean Sea and comment on this tragic and political topic.

## Aim and research question

The aim of this project is to present a memorial that highlight and comment on people's dangerous crossing over the Mediterranean Sea. The memorial strives to honour the victims of the passage, reflect upon relative's loss and sorrow and at the same time reminds us about the situation and why it exists.

- How can a memorial be design and represented to affect an audience and comment upon the on-going catastrophe in the Mediterranean Sea.

## Method

This thesis is divided into three parts where part one contains of a background study of Europe's immigrant crisis and the field of memorial design along with studies of three reference projects. Part two presents this project's design process from idea, sketches to modeling and design. In part three the proposed memorial is presented.

## Crossing the sea

2015 more than a million people crossed the Mediterranean Sea to reach safety and a better life I Europe. Close to 4000 were lost at sea. According to UN Europe's border along the Mediterranean Sea is the world's most dangerous border to cross. The most dangerous crossing is along the so called

Central Mediterranean route, mainly between Libya and Italy. This crossing has intensified recently due to the EU-Turkey agreement where Turkey under a commission takes action to restrict the number of people entering EU, which relocate crossings from the turkey-Greece route to the central route. The main reason that so many people choose to risk there lives on the sea is due to the EU treaty from 2001 which has made airlines liable for the return if the passengers lacks visa or cannot seek asylum in Europe.

**Memorial design**

Many people has a need for a physical space to mourn and remember there lost ones. Cemeteries and pilgrimages are examples of such physical sites. Another example is spontaneous memorials where people leave flowers and candles to honour and remember victims from accidents or crimes.

There are places partly to mourn individual loss but also to remind about incidents in our history that have led to loss and sorrow. By reminding us of these incidents we can change how we act tomorrow. Memorials like these are today an integrated part of the public realm. In relation to more traditional memorial monuments like obelisks or statues these contemporary memorials are today an integrated part of the public realm and there's expression are influenced by visitor's interaction. As a part of the public space it is difficult to anticipate how a specific place are going to be used which may cause friction and conflicts.

The design and expression of memorials often evokes a debate where people have different relation to an event and how to deal with its consequence. A recent example is the public debate concerning the memorial monument of the massacre at Norwegian Worker's Youth League summer camp on the island Utøya, Norway. Sometimes these debates can be an

as important part of processing an incident as the memorial itself. Many contemporary memorials also have a more abstract feature compared to historical monuments, which sometime results in a critique saying they are difficult to understand. Other argues for this abstract approach meaning it gives every visitor a change for its own interpretation.

**Reference projects and site visits**

I had three memorials as reference projects. I made a short background research of the project and visited them. During the visits I undertook an experience and perception walk, which I have used during my school projects. From these visits I then present notes from my experience of tactility, visual appearance, sounds and smell. I also sketched a plan over the site from my experience.

Holocaust memorial, Berlin

In central Berlin, Germany, the Holocaust memorial of the murdered Jews in Europe is situated. It consists of 2711 concrete slabs, 1m x 2,5m, placed out in a grid pattern. The slabs ranging from 20cm to 5m in height.

On my site visit one of the main impressions of the memorial was how its enormous scale reflect the impact of the atrocities committed on Jews during World War II. When walking in the sloping rows amongst the concrete volumes I felt how you get swallowed by their volume as the daylight slowly disappears.

Jewish museum, Berlin

Architect David Libeskind's extension of the Jewish museum opened 2001 and consists of zigzag shaped building with titanium-zinc façade. As a part of the interior construction the visitor can enter the Holocaust Tower, a narrow space with 24 m high walls.

What was most striking during my visit to Holocaust

Tower was how this space affected the visitors in such an apparent way. You could really touch the tension in the air and everybody seemed taken by the moment. The only daylight that shined in to the room from a small hatch in the ceiling made the daily life and the city on the outside feel very distant.

Il Grande Cretto, Sicily

One hour drive from Palermo on Sicily, Italy, a memorial of the village Gibellina that was destroyed by an earthquake 1968 is situated. The memorial consists of a concrete structure shaped by the extinct houses footprints, which creates a gigantic labyrinth where the visitor can walk along the narrow streets of the former village.

During my site visit I walked along what used to be streets and felt how the village still was present, but how the life and commerce now has been replaced by wildness and silence. I could almost sense the street life in a surreal way but realized the smells I felt were from wild plants and herbs now taken over the village.

**Design process**

Along with the background study I always had the idea of a memorial that comment the on-going catastrophe in the Mediterranean Sea in the back of my mind. I read books, articles and saw movies that could influence my project. I decided a space for where my memorial would be placed, at the shore of Palermo along Palermo's waterfront Foro Italico. I made two site visits to the chosen site where I undertook a perception walk to experience the site and give me inspiration for my design. I also concretized a design program for my memorial based on the programs of two present memorial design competitions.



Walking the narrow streets of the former village.  
Il Grande Cretto, Sicily.

Idea and Concept

After this more rational background a let my self into a more intuitive process of designing. I sketched, and built simple models that came into mind from the inspiration I had got along the way. A strong idea developed in this stage was to portray two sides of the refugee crisis and the crossing over the Mediterranean Sea in particularly. The experience of the situation differs momentarily whether you come from the sea or from the European side of the border.

Design

This phase led up to an idea and concept that I then brought in to a design stage. In this stage I explored how the two perspectives could be portrayed and in what scale and material it would be presented. The design consists of two places, one on land in a calm environment between rows of cypress trees, one in a tunnel that reaches out in the sea.

Proposal

In the last part of this project I present the proposal of my memorial.



A room in between the cypress trees

Discussion

The purpose of this thesis was to explore how a memorial design proposal could be developed to affect an audience and comment upon the on-going catastrophe in the Mediterranean Sea. This proposal shows the duality of how the situation is perceived and shed some light on the tragedy of all the people that perish and are affected by the catastrophe. At the same time the memorial shows how this is a result of politics and that the EU has a responsibility of its development.

The background study gave me a solid foundation for the design process. I have shown how to use my design process as a method, and I am confident about the importance of accepting your own design process as a working method. This thesis has strengthened my beliefs that landscape architecture can be political and has a role the public debate. I hope this thesis can serve as an inspiration both in respect of its working method and for how it shows how a landscape architect can engage in issues of interest from an architectural point of view.

INNEHÅLL

<b>Introduktion</b>	15
- Bakgrund	16
- Avgränsning	18
- Syfte	19
- Frågeställningar	19
- Metod	20
<b>Del 1 – Pågående och representerade tragedier</b>	25
- Flykten över Medelhavet	26
- Formulera det förlorade	32
- Förintelsemonumentet, Berlin	36
- Judiska museet, Berlin	40
- Il Grande Cretto, Sicilien	44
<b>Del 2 – Det började med ett tidningsurklipp</b>	51
- Min process	52
- Platsen	54
- Gestaltningsprogram och platsbesök	56
- Min upplevelse av platsen	58
- Skiss och gestaltning	62
<b>Del 3 – Flykte valde oss</b>	79
<b>Diskussion</b>	103
<b>Referenser</b>	109





# INTRODUKTION

# BAKGRUND

Idag är miljontals människor på flykt från olika orosområden runt om i världen. Många tvingas färdas långa och farliga sträckor i jakt på säkerhet och ett bättre liv. De senaste fem åren har svenska medier i stort sett dagligen rapporterat i ämnet, som fått namnet flyktingkrisen. Vi har också sett en förskjutning åt en mer restriktiv flyktingpolitik hos många europeiska länder, där flera valt att begränsa flyktingmottagandet och stängt sina gränser. 2015 stängde Sverige gränsen för alla flyktingar utan giltigt ID-kort och vi har sett en åtstramning av flyktingpolitiken även här.

## Flykten över Medelhavet

En av de frågor som fått störst utrymme inom medierna är antagligen flykten över Medelhavet. Medierna berättar om folk som flyr krig eller fattigdom, och är beredda att utsätta sig själv och sina familjer för livsfara genom att färdas över havet i otjänliga båtar. Vi kan läsa nästan varje dag om människor som blivit räddade på väg till Europa, vi läser lika ofta om människor som omkommit.

Oavsett hur resan gått så är gemensamt för de allra flesta att Europas stränder bara är ett delmål och att man vill vidare genom Europa. Resan över havet, och Medelhavets strand blir inget mer än ett minne för de som klarat sig.

Palermo, på den italienska ön Sicilien, är en av de platser dit flest människor anländer på flykt via den centrala medelhavsrutten, den rutt som innebär störst risk att färdas. För den ovetande är det svårt att förknippa den vackra och livliga staden med det hemska som sker utanför dess kust. Men för den som vet, blir havet genast mycket mörkare och farligare.

## Vanmakt

För många svenskar och européer är det som händer nere vid Medelhavet förknippat med stor frustration. Många, däribland jag själv, känner maktlöshet och skam över den politik som förs och hur situationen hanteras. Många har också svårt att acceptera och förstå omfattningen av det som sker och hur förfärlig resan är.

Det finns en risk att minnet av denna pågående katastrof, där 100 000-tals människor varje år riskerar sina liv i odugliga båtar, på sikt kommer falla i glömska och försvinna i historieböckerna som inget annat än siffror på ett papper.

## Minnesplatser

Minnesplatser och minnesmonument har sedan länge skapats för att påminna om historiska skeenden. Tidigare porträtterade dessa främst framgångar och hjältedåd men idag använts de även för att åter-

spegla andra händelser såsom katastrofer, trauman och mänskliga nederlag.

Minnesplatser kan vara en samlingspunkt där allmänheten gemensamt kan uppmärksamma en händelse och minnena av historien kan på så sätt besvaras och förstärkas. Det kan också vara en plats dit människor kan komma ensam för att sörja eller finna tröst.

Katastroferna på Medelhavet har gemensamt att det för överlevande saknas en specifik plats dit man kan återvända för att sörja och minnas det som hände. Med en minnesplats för människors flykt över Medelhavet skulle anhöriga och berörda få en plats att minnas resan samt hedra och sörja människor som gått bort eller försvunnit. Minnesplatsen skulle också vara en påminnelse om den politik och det system som gjort att människor tvingats färdas denna farliga väg för att söka säkerhet och ett bättre liv.

## Arkitektur för att påverka

Ibland används projekt och visioner inom arkitektur och landskapsarkitektur för att bidra till en debatt eller rent av väcka en fråga. Le Corbusiers modernistiska vision av centrala Paris kan ses som ett exempel (Cinquabre & Migayrou 2016). Ett

annat exempel kan vara hur Greenpeace anordnade en arkitekttävling i syfte att få förslag för bevarandet av mark för att stoppa utbyggnaden av en av Londons flygplatser (Greenpeace UK 2010). Kuratorn för 2016 års upplaga av Venedigbiennalen, Alejandro Aravena, uttryckte till och med att arkitektur är den mest politiska av konstarter (Sveriges arkitekter 2016). Att gestalta och presentera en minnesplats över människors pågående flykt över Medelhavet, kan beröra människor och ses som ett inlägg i debatten kring flyktingkrisen och verka som en kommentar över vår globala samtid.

# AVGRÄNSNING

Avseende flyktingkrisen avgränsades undersökningen till händelser från 2008 med fokus från 2014 och framåt då flykten över Medelhavet ökade kraftigt. Geografiskt avgränsades undersökning till den så kallade centrala medelhavsrutten med fokus på Sicilien, då denna sträcka medför störst risk, sett till antal döda och saknade. Förslaget för minnesplatsen placerades i Palermo av två anledningar. För det första är Palermos hamn en av de platser dit flest flyktingar först anländer till Europa idag. För det andra är Palermo den största av ankomststäder med stor befolkning, turism, flygplats och övrig god infrastruktur för att minnesplatsen skall vara tillgänglig för besökare.

Vid undersökning av tidigare minnesplatser avgränsades arbetet tidsmässigt från 1982, då Maya Lins Vietnam Veterans Memorial stod klart, och urvalet omfattade bara verk från Europa och USA. Lins minnesplats var banbrytande och anses vara den första i sitt slag, av ett mer abstrakt och symboliskt förhållningssätt till utformning av minnesplatser som är vanliga idag. Gestaltningen av minnesplatsen redo-

visas endast som en gestaltningsidé med skalenlig skiss och inplacering på platsen samt ett antal visualiseringar och en fysisk modell. Inga tekniska lösningar för platsen eller konstruktionsritningar producerades.

# SYFTE

Detta arbete syftar till att presentera ett förslag för en minnesplats, som belyser och kommenterar människors flykt över Medelhavet. Minnesplatsen ska hedra offren som förorsakats/förorsakas vid flykten, återspegla anhörigas förlust samt påminna om flykten över Medelhavet som sådan.

Representationen av förslaget syftar till att väcka debatt och uppmärksamma den politiska situation som lett till att människor tvingas till en livsfarlig färd över Medelhavet för att nå säkerhet och ett bättre liv i Europa.

# FRÅGESTÄLLNING

- Hur kan en gestaltning och representation av en minnesplats utformas för att skapa ett verk som berör och kommenterar flykten över Medelhavet?



# METOD

Arbetet är uppdelat i tre avsnitt. Del ett är en Förstudie bestående av en litteraturstudie och platsbesök av referensplatser. Del två beskriver min gestaltningsprocess. I del tre presenteras mitt förslag.

## Litteraturstudie

Genom en en kort litteraturstudie undersökte jag problematiken inom ämnet flyktingkrisen och flykten över Medelhavet samt hur existerande minnesplatser utformats och hur de upplevs av en besökare.

### Flyktingkrisen och flykten över Medelhavet

Jag utforskade hur flyktingkrisen utvecklats och hur dess situation kring Sicilien ser ut idag. Materialet baserades på data från FN:s flyktingorgan, UNHCR (2016), Europeiska gräns- och kustbevakningsbyrån, Frontex (2016) samt reportageboken Den nya odysseen: flykten till Sverige av den brittiska tidningen The Guardians migrationskorrespondent Patrick Kingsley (2016).

### Minnesplatser

Under detta avsnitt såg jag på hur gestaltningen av minnesplatser har utvecklats de senaste 30 åren. Materialet baserades främst på Quentin Stevens och Karen A Francks Memorials as Spaces of

Engagement: Design, Use and Meaning (2016) samt ett urval av texter och föreläsningar av professor James E Young (1994, 2007).

## Platsbesök av referensplatser

I processen av att gestalta en minnesplats besökte jag tre platser som på olika sätt utformats för att relatera till tidigare tragedier. Två av minnesplatserna avser Förintelsen och en plats en naturkatastrof. I detta avsnitt beskrivs kort mina besök av platserna.

Mitt val av platser var intuitiva och baserades på en längtan att utforska dessa mer ingående, samtidigt som även tid och ekonomi påverkade.

### Förintelsemonumentet, Berlin

Första gången jag besökte Förintelsemonumentet i Berlin var 2011 och långt innan jag påbörjade detta arbete. Då kände jag inte till något om hur tankarna kring dess utformning sett ut men jag påverkades otroligt starkt vid mitt besök. Inför detta examensarbete kände jag direkt att jag borde återvända till platsen och återuppliva den påverkan platsen hade på mig.

### Judiska museet, Berlin

Under sommarens vistelse i Berlin besökte jag även Judiska museet för att uppleva arkitekturen av

David Libeskind's hyllade tillbyggnad av museet. Arkitekturen är beskriven som mycket stark och jag lockades av den fysiska påverkan byggnaden sägs ha på besökaren (Jewish museum Berlin 2016).

### Il Grande Cretto, Sicilien

Under en föreläsning med den japanske arkitekten Katsuhiko Miyamoto våren 2016 visades en bild av den nyss färdigställda minnesplatsen över jordbävningen i Gibellina 1968. Jag blev genast mycket fängslad Il Grande Cretto, och när jag senare planerade detta arbete kände jag mig tvungen att få uppleva platsen själv.

Jag undersökte platserna genom en upplevelsevandring och redogjorde sen mina intryck utifrån, taktilitet, synintryck, ljudintryck och doft.

För att förmedla min upplevelse av platserna beskrivs i denna del en upplevelsevandringarna där jag i text försöker redogöra mina kroppsliga intryck vid besöken. Vandringen gick till så att jag närmade mig platsen till fots och rörde mig sedan genom den. Jag gick ensam och tyst. Ibland stod jag still, ibland satt jag ner. Jag rörde platsen, jag doftade, jag lyssnade och jag såg platsen. I redogörelsen av mitt platsbesök har jag också beskrivit känslor som väcktes under analysen.



Min första anblick av en av minnesplatserna.  
Il Grande Cretto, Sicilien.

Upplevelsen av varje besök redovisades med ett utdrag av anteckningarna från mitt besök samt en skiss utifrån min känsla av platsen. Målet med undersökningen av dessa tre platser var att få inspiration till minnesplatsen i Palermo.

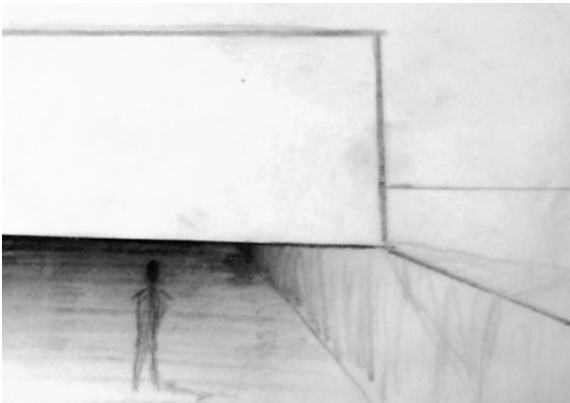
**Min process – Det började med ett tidningsurklipp**

Under hela arbetet dokumenterade jag gestaltningsprocessen fortlöpande för att redovisa hur utvecklingen av projektet sett ut.

Idéarbete och konceptskede

Under arbetet med detta examensarbete var jag hela tiden lyhörd inför svaret på arbetets frågeställning. Under förstudien och vid mina referensbesök var jag öppen inför nya idéer för gestaltningen av minnesplatsen. Fick jag en idé, så antecknade jag den eller skissade ner den i min arbetsbok. Även under min fritid lät jag sökandet efter idéer och koncept för gestaltningen vara aktivt. Detta ledde till att inspiration kom från skönlitteratur, filmer eller spontana skisser.

Idéarbetet och konceptskedet innehöll även faser av skissande i olika former. I detta avsnitt presenteras hur idé- och konceptarbetet utvecklades.



En skiss från idéarbetet.

Gestaltningsprogram

Som ett ramverk för vilka egenskaper och funktioner som minnesplatsen skulle innehålla tog jag fram ett gestaltningsprogram baserat på de aktuella programmen för Minnesvård efter flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004 (Statens konstråd 2016) och United Kingdom Holocaust Memorial (UK Holocaust Memorial Foundation 2016) samt en samlad reflektion över slutsatserna från bakgrundsstudien. I gestaltningsprogrammet framgår den aktuella platsen och dess utbredning.

Platsanalys

För att förstå den rumsliga situationen på den aktuella platsen och dess kontext analyserade jag den under två platsbesök. Under ett av besöken genomförde jag även en upplevelsevandring av den befintliga miljön för att eventuellt upptäcka faktorer som jag skulle kunna använda i min gestaltning.

Gestaltning

I detta avsnitt presenteras hur arbetet med gestaltningen utvecklades. Utformningen av platsen redovisas här med skisser på papper och i Autocad samt modeller från Sketchup.

**Presentation av Minnesplatsen**

I avslutande delen presenteras förslaget för Minnesplatsen i Palermo. Presentationen består av visualiseringar av platsen, illustrationsplan i skala 1:400, plan och tvärsektion i skala 1:250, sektioner av detaljer i skala 1:50 samt fotografier av fysisk modell i skala 1:200.

Förslaget presenterades i form av en utställning där materialet visades på så sätt för att förstärka upplevelsen av gestaltningen. Utställningen redovisas här med ett antal foton.

# DEL 1

- PÅGÅENDE OCH REPRESENTERADE TRAGEDIER -



Antal passagerare i de tre typerna av båtar  
som är mest använda (Kingsley 2016).

# FLYKTEN ÖVER MEDELHAVET

*"En död get är inte rädd för slaktarens kniv"*  
(Kingsley 2016 s. 139)

2015 anlände över en miljon människor sjövägen över Medelhavet till Europa på flykt från krig eller i jakt på trygghet och ett bättre liv. 3771 människor rapporterades döda eller saknade (UNHCR 2016). Men mörkertalet är stort. Ingen vet hur många båtar som försvinner på havets botten på sin väg till Europa. Citatet ovan kommer från Abdo, 32 år från Ghana, i ett samtal om varför människor tar risken att färdas över Medelhavet trots att de är fullkomligt medvetna om riskerna.

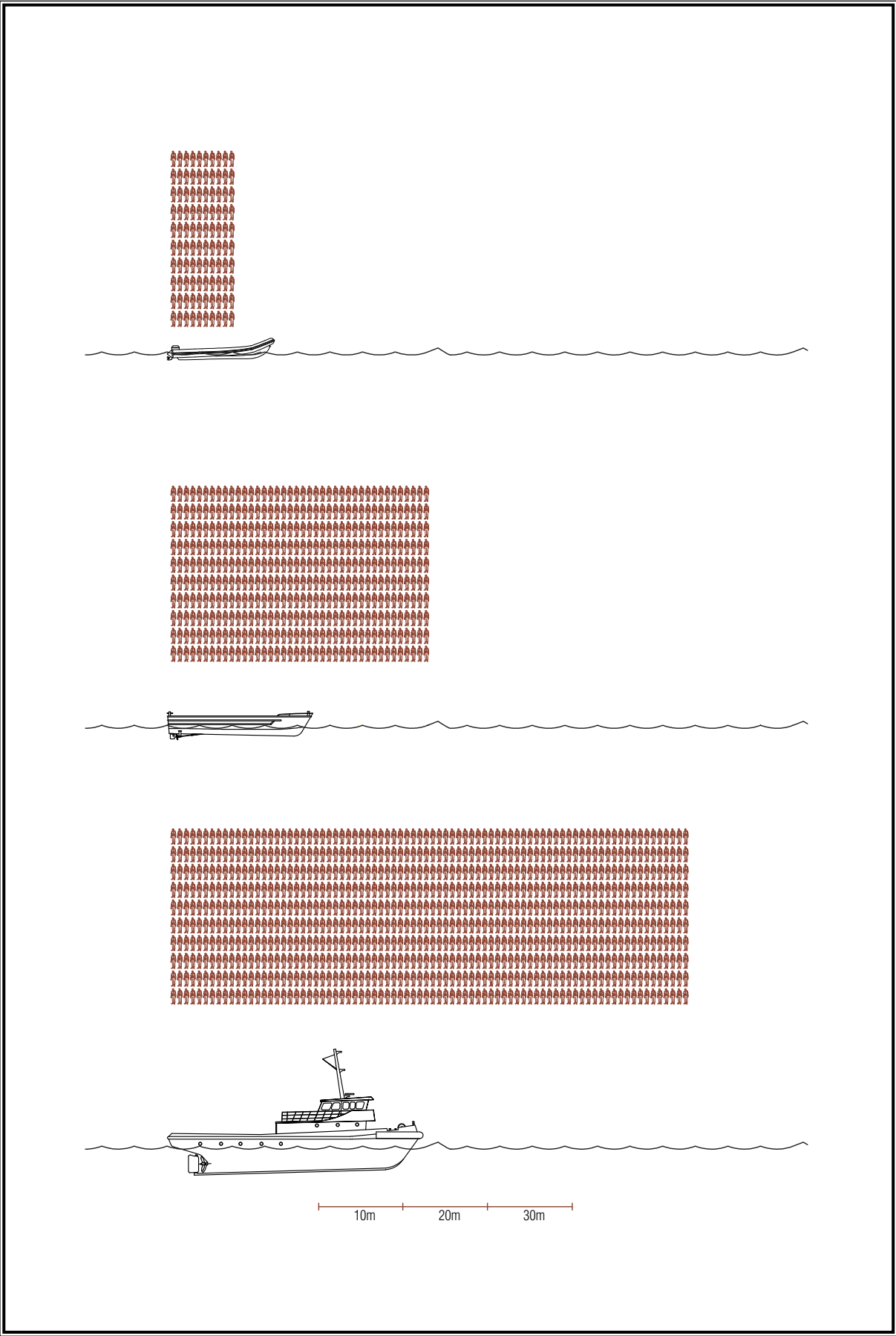
En annan man, med smeknamnet Abu Jana, beskriver hur syrierna som han själv idag ser sig som döda. Inte fysiskt, men psykiskt och socialt är idag syrier-na ett förstört folk. Han lever gömd i Egypten efter att ha flytt Syrien med sin fru och sina två döttrar. I Syrien riskerar han dödsstraff efter att som soldat i syriska armén vägrat döda obehäpnade demon-stranter vid den arabiska våren 2011. Hemma för-vägras hans mor behandling mot sin cancer enbart för att han är hennes son. Som illegal invandrare i Egypten får han inte arbeta och hans döttrar har ingen rätt till skolgång. De lever utelämnade i ett vakuum och de senaste åren har trakasserierna mot syrier på flykt ökat på grund av rädslan för den så kallade Islamiska staten. På frågan om varför han är beredd att riskera sina barns liv på Medelhavet säger

Abu Jana: "... vi litar mer på Guds nåd än på männ-iskornas barmhärtighet" (Kingsley 2016 s. 140-141).

## EN FARLIG GRÄNS

Europas gräns längs Medelhavet är den dödligaste gränsen i hela världen enligt FN:s flyktingorgan UNHCR (UNCHR 2016). 2016 rapporterades över 5000 döda eller saknade. Ser man på siffror från tidigare år kan man se en att dödligheten relate-rar till antal resande men även faktorer. Den stora ökningen av döda mellan 2013 och 2014, från 600 till 3500 personer, är till exempelvis en direkt följd av EU:s beslut att inte ersätta den italienska rädd-ningsaktionen Mare Nostrum som avslutades på grund av bristande finansiering. Anledningen till att EU valde att inte finansiera en ny räddningsaktion var att man trodde sig stoppa den attraktionskraft som Mare Nostrum innebar. Tyvärr visade sig den föreställningen vara totalt felaktig (Kingsley 2016, s. 138).

En av de största anledningarna att så många människor tvingas ta båtvägen till Europa är ett EU-direktiv från 2001, det så kallade transportörs-ansvaret, som säger att flygbolag måste betala åter-resa för passagerare som inte har visum eller inte kan bevisa att de har rätt till asyl i det ankommande



VIKTOR NILSSON FLYKTEN VALDE OSS DEL 1

De vanligaste vägarna till den centrala medelhavsrutten start. (Kingsley 2016)

landet. Eftersom det är först då man når europeisk mark man kan söka asyl tvingas människor ta den livsfarliga vägen över Medelhavet för att nå Europas stränder (Rosling 2015).

Men migration över Medelhavet till Europa är ingenting nytt. Längre har människor korsat Gibraltarsundet mellan Marocko och Spanien, färdats med båt från Senegal till spanska Kanarieöarna eller rest från Libyen, Turkiet eller Egypten i hopp om att nå Italien, Grekland eller Bulgarien (Kingsley 2016, s12). Många färdas långt innan de når Medelhavets stränder och många betalar tusentals dollar för att ta sig dit. Det har skapats en miljardindustri av transporten människor på flykt från krig eller fattigdom. Många betalar smugglare för att ta dem över Saharas öken, en resa där många dör varje år. Många spenderar flera månader, ibland år, tillfångatagna av milismän och korrupta militärer för att pressas på pengar (Kingsley 2016, ss 70-80). Själva båtresan kostar runt 1000 dollar, vilket är flera gånger mer än vad en flygbiljett skulle kosta (Rosling 2015).

### EN OROLIG TID

De senaste åren har antalet resande ökat kraftigt och anledningarna är många. Den arabiska våren 2011 och dess efterföljande oroligheter ledde till att många lämnade sitt hemland för att nå Europa. Ökningen av resande flyktingar från dessa länder berodde också delvis på att många gästarbetare från länder söder om Sahara tvingades fly från oroligheterna som följde (Kingsley 2016 s. 12).

Många flyr från Somalia för att inte tvångsrekryteras eller dödas av terrorgruppen Al Shabaab, andra flyr från oroligheterna i Afghanistan eller från militärdiktaturen i Eritrea (Kingsley 2016 s. 12 och 45). Från 2014 har flykten från Nigeria ökat kraftigt allteftersom militanta grupper som Boko Haram blivit ett allt större hot (Läkare utan gränser 2015).

De flesta av dem som flyr till Europa kommer dock från krig i Syrien och Irak. Under året 2015 kom nästan hälften av alla människor som flydde över Medelhavet från Syrien. Mellan 2016 och 2018 uppskattar EU att över tre miljoner kan försöka ta sig till Europa från inbördeskrigen i Syrien, Irak och Afghanistan (Kingsley 2016 s. 13). Merparten av syrierna som flydde anlände till Europa via den så kallade östra medelhavsrutten från Turkiet till Grekland. Det är denna väg som fått störst uppmärksamhet i svenska medier och där har flera svenska hjälpinsatser fått uppmärksamhet. Denna rutt har idag begränsats av ett avtal mellan EU och Turkiet där Turkiet ålagt sig att stoppa människor och hindra dem att färdas in i EU (Europakommissionen 2016).

### DEN CENTRALA MEDELHAVSRUTTEN

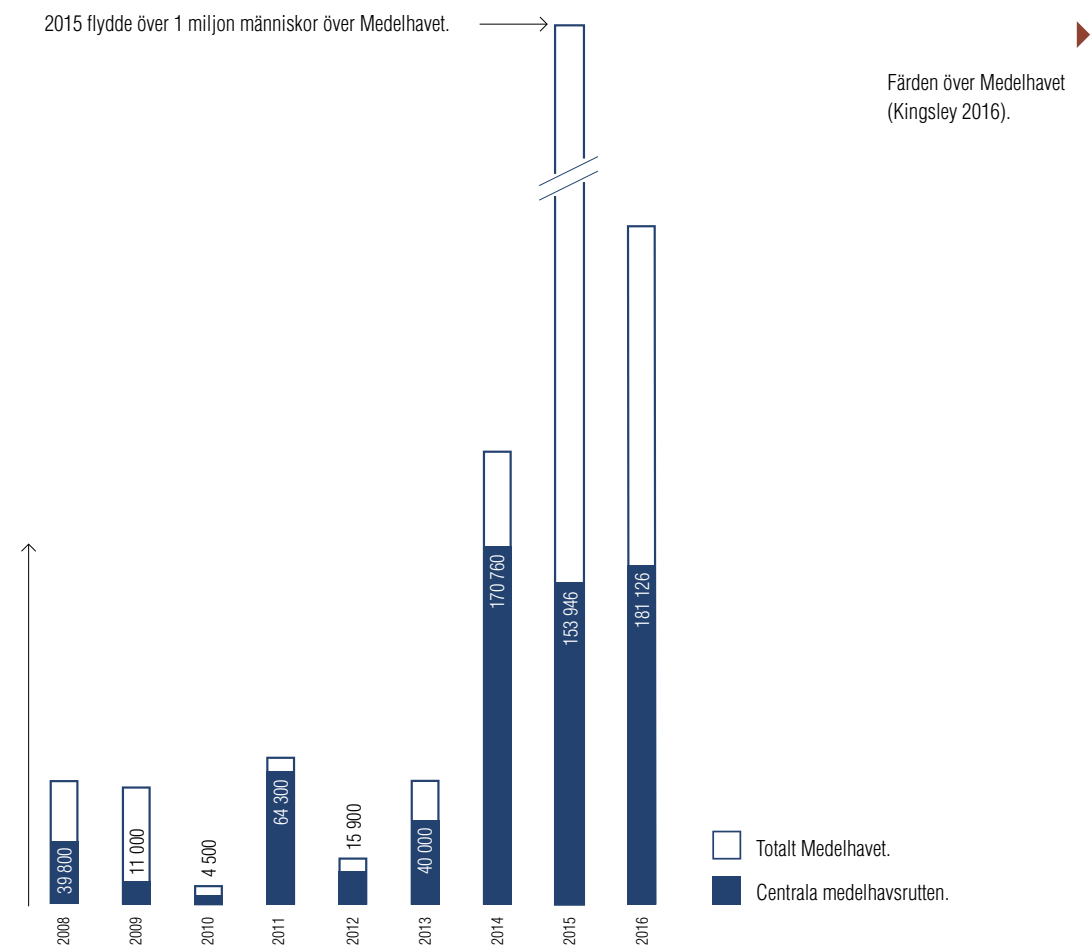
Den farligaste rutten där flest andel passagerare omkommer är den så kallade centrala medelhavsrutten, från främst Libyen till Italien. Denna rutt har till viss del hamnat i skuggan av den stora uppmärksamhet korsningen mellan Turkiet och Grekland har fått. Idag är smugglarverksamheten en stor industri i Libyen. EU-tjänstemän menar att människosmugglingen utgör 50% av den lokala näringen i vissa av de områden där smugglarverksamheten bedrivs (Daily Mail 2015). För denna rutt är avståndet långt mellan Nordafrika och Europa. Båtarna som människorna färdas med är dåliga och har ofta inte ens tillräckligt med bränsle för att ta sig hela vägen till Europa. Smugglarna räknar istället med att räddningsaktioner ska komma till undsättning när båtarna tagit sig till internationellt vatten (Kingsley 2016 s. 89).

Efter att avtalet mellan EU och Turkiet trädde i kraft har det skett en dramatisk ökning av resande över den centrala medelhavsrutten. Avtalet har inte stoppat människor att resa, det har bara förskjutit resan till farligare vatten. Under 2016 omkom eller försvann över 5000 personer till havs på väg till Italien (UNHCR 2016).

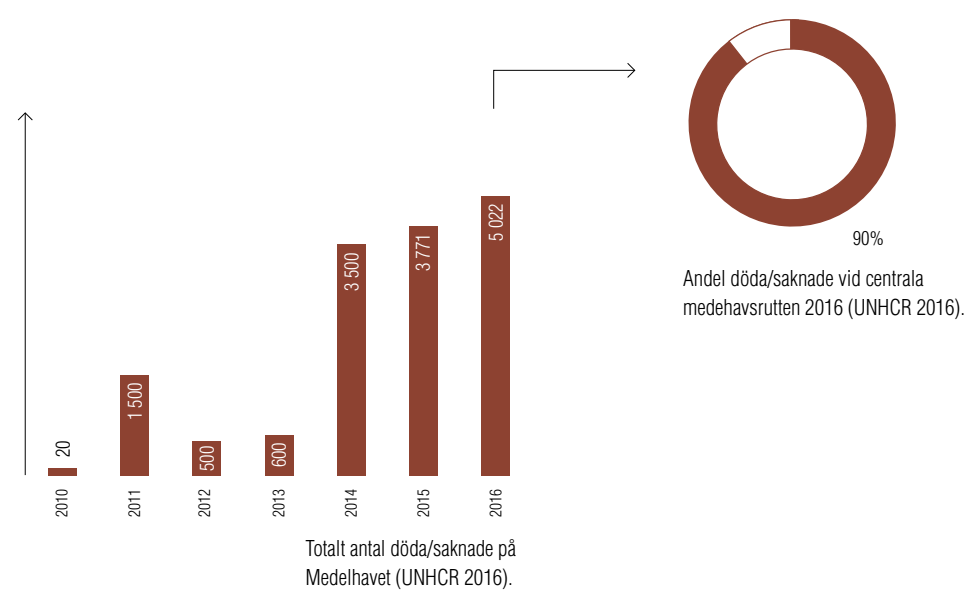


VIKTOR NILSSON FLYKTEN VALDE OSS DEL 1





Antal anlända till Europa färdandes med centrala medelhavsrutten (Frontex 2016).



Den stora ökningen av döda mellan 2013 och 2014 är en direkt följd av EUs beslut att inte ersätta den italienska räddningsaktionen Mare Nostrum. Anledningen till att EU valde att inte ersätta räddningsaktionen var att man trodde sig stoppa den attraktionskraft som Mare Nostrum innebar. Tyvärr visade sig den föreställningen vara totalt felaktig (Kingsley 2016, s. 138).





Vietnam Veteran Memorial, Washington  
foto: Steven Zucker



## FORMULERA DET FÖRLORADE

### BEHOVET AV DEN FYSISKA PLATSEN

Det finns många saker som talar för vårt behov av en fysisk plats att sörja, hedra och minnas en person eller en tragisk händelse. Det kanske tydligaste tecknet för många är begravningsplatsen (Petersson 2010, s. 99-100). Även pilgrimsfärden där målet är den heliga vallfärdsorten, behöver sin fysiska plats. Ett annat tecken som kan stödja behovet av den fysiska platsen är de spontana minnesplatser som ofta skapas nära där en olycka eller tragedi inträffat (Stevens & Franck 2016, s. 90). Många känner säkert igen dessa platser där folk till exempel lämnar blommor, teckningar eller ljus för att hedra offer för våld eller olyckor (Stevens & Franck 2016, s. 22).

Det finns platser som används för att sörja och hedra, men också för att påminna om de händelser som lett till förlust och sorg. Genom att belysa och påminna om vår historia och samtid kan vi förändra hur vi agerar idag. James Young, professor i engelska och judiska studier, är framstående inom forskning om minnesplatser utveckling. Han menar att det inte är tillräckligt att fråga om eller hur minnesplatserna lyckas påminna oss om förskräckliga händelser som exempelvis Förintelsen. Det viktiga är att fråga hur platserna påverkar vårt agerande idag mot pågående förföljelser och trakasserier runt omkring i världen. Young avslutar med att poängtera att "• minnet inte

kan skiljas från händelserna som skapat dem, och ett minne utan konsekvenser innehåller fröet till sin egen undergång" (Young 1994, s. 412-418).

Vid gestaltning av minnesplatser efter händelser som berört ett större sammanhang eller till och med en hel nation har det ibland visat sig vara svårt att tillgodose både sörjande individers vilja och samtidigt tillfredsställa det större sammanhangets gemensamma behov av tröst och åminnelse menar kulturgeografen Kenneth E Foote. För det första kan så klart en anhörigs sätt att hedra en person vara högst individuellt och inte ha större betydelse för övriga besökare. Samtidigt kan den allmänna upplevelsen av händelsen starkt skilja sig från anhörigas. Ofta krävs en balans mellan att sörja offer och bevara minnet av en händelse och denna balans, menar Foote, är arkitekter och landskapsarkitekter oftast bäst utrustade för att hitta (Foote 2003, s. 343-344).

### EN NY RIKTNING

Vietnam Veterans Memorial i Washington, är en minnesplats från 1982 som belyser Vietnamkriget och hedrar alla amerikanska soldater som förlorade sina liv under kriget. Minnesplatsen är både en populär symbol för det så starkt kritiserade kriget men även en plats dit anhöriga kommer för att sörja

och hedra förlorade vänner eller familjemedlemmar. Ett av de starkaste argumenten för att arkitekt Maya Lins förslag gick vinnande ur tävlingen som hölls var hur hennes bidrag lyckades belysa den ambivalens som amerikaner kände över kriget (Young 2007). Monumentet är beläget på en stor gräsyta och består av två polerade stenmurar med namnen på alla stupade och försvunna amerikanske soldater inristade i kronologisk ordning då de dog. Murarna utgår från samma punkt och riktar sig mot Washingtonmonumentet respektive Lincolnmonumentet och är delvis nedsjunkna i marken. Lin ville skapa känslan av att man hade skapat ett sår i jorden genom skära ur och skrapa bort jord för att frilägga den plana ytan där namnet är inristade. Den reflekterande polerade ytan skapar en upplevelse av två världar, där besökaren är del av den ena men kan inte träda in i den andra (Lin 2000, s. 4:08-4:17). Den bortforslade jorden gör också att marken sluttar neråt längs murarna och besökare "sjunker ner i konflikten" (Stevens & Franck 2016, s. 148). Lins förslag var något helt nytt och innebar, med sin svarta form nedsjunken i marken, en ny riktning ifrån den tidigare starka traditionen av skinande obelisker och statyer som sträcker sig mot skyn (Young 2007).

### I DET OFFENTLIGA RUMMET

I det offentliga rummet kan man hitta många platser och objekt som är byggda för att påminna om en händelse eller en person. Historiskt sett har dessa platser ofta hedrat eller hyllat en kunglighet, en hjälte eller segern av ett krig. Minnesmonumentet har under åren utvecklats till att inte bara representera hjältar och segrar utan även mindre privilegierade personer, krigens baksidor eller nederlag och tragedier. Även formen av dessa minnesmonument har under åren utvecklats från att bara vara objekt som smyckade det offentliga rummet till att bidra till att skapa själva rummet på egen hand (Stevens & Franck 2016, s. 2). I detta hänseende är Lin en viktig föregångare i och med Vietnam Veterans Memorial där besökarna så tydligt påverkar upplevelsen av platsen med sin närvaro.

Allteftersom minnesplatserna har blivit mer rumsliga i sin utformning började också relationen till besökaren få en större betydelse. Besökarna har blivit en del av upplevelsen på så sätt att verket påverkades av till exempel människors rörelser och kroppsliga interaktion med platsen (Stevens & Franck 2016, s. 2).

Med sin funktion och sitt syfte att hedra eller påminna om en specifik händelse särskiljer sig dock

***”Händelserna den 22 juli var ett terrorattentat med politiska förtecken. I dagens politiska klimat är det viktigare än någonsin att tala om hur detta kunde ske. Ett minnesmärke som eftersträvar att alla ska vara eniga – en form av tystnad – förminskar det som skedde och riskerar att bidra till att omständigheterna kan komma att glömmas bort.”***

(Dahlberg i SVT, 2016)

minnesplatsen från övriga offentliga rum (Stevens & Franck 2016, s. 219). Med dess egenskaper kan minnesplatser vara lika relevanta för en person intresserad av gator och torg som för en person intresserad av konst och politik (Stevens & Franck 2016, s. 219).

Som en del av det offentliga rummet är det svårt att styra hur en minnesplats skall användas. Det finns ofta en bild av hur besökaren ska bete sig vid en minnesplats; den ska röra sig långsamt, vara tystlåten och kanske lämna en blomma. Det finns dock många exempel på när minnesplatser används som på annat sätt än tänkt. Minnesplatsen för prinsessan Diana är till exempel en populär plats att bada och doppa fötterna, och vid förintelsemonumentet får många betongblock funktionen som picknickbord för hungriga turister (Stevens & Franck 2016, s. 116–120). Som en kommentar till hur besökare ibland använder minnesplatser skriver Stevens & Franck att ”kontakt med samtida minnesplatser leder inte nödvändigtvis kontakt med det förflutna” (Stevens & Franck 2016, s. 138).

#### OLIKA UTTRYCK OCH KRITIK

Ibland uppstår en offentlig debatt angående hur en minnesplats ska utformas. Citatet ovan är från konstnären Jonas Dahlberg med anledning av den debatt som blossat upp angående minnesmonumentet efter terrorattentatet på norska Utöya. Dahlberg pratar här om vikten av att minnesmonumentet ska kunna provocera och påverka besöken, och man kan

här se hur debatten blivit ett forum där politiken kring terrorattacken kan diskuteras (SVT 2016).

Debatten kan bli hätsk i media och Young menar att denna process, där olika perspektiv diskuteras kan vara lika viktig för hågkomsten av en händelse som den färdiga platsen. I samma fråga skriver Stevens och Franck att denna ibland utdragna process faktiskt kan utveckla allmänhetens minne av en händelse (Stevens & Franck 2016, s. 6).

Det förekommer kritik mot minnesplatser med abstrakt utformning som menar att de är respektlösa mot sörjande och offer samt att de gör det svårt att minnas specifika detaljer ur en händelse. Folk kan ha svårt att tolka och förstå gestaltningen av platsen representationen går förlorad (Stevens & Franck 2016, s. 42). Ett närbeläget exempel är minnesmonumentet över diplomaten Raoul Wallenberg som fått kritik för sitt abstrakta formspråk. I en intervju med Dagens nyheter (1999) sa bland annat dåvarande borgarrådet Sten Nordin att han hellre sett att man gjort en byst av Raoul Wallenberg.

Den stora populariteten hos minnesplatser som de två kända abstrakta minnesplatserna Förintelsemonumentet i Berlin och Vietnam Veterans Memorial visar dock att denna typ av design faktiskt erbjuder nya sätt att hantera och reflektera kring det förflutna (Stevens & Franck 2016, s. 42). Ett argument för dessa mer abstrakta minnesplatser som

nämns är att det inte finns en rätt tolkning att läsa in i verket, vilket kan vara bra då besökare kan ha olika perspektiv och relation till det som verket påminner om. Maya Lin som ritat flera abstrakta minnesplatser har sagt att hon vill skapa platser för att tänka, utan att bestämma vad man ska tänka (Lin 2000, s. 2:03). Stevens & Franck skriver avslutningsvis att minnen inte väcks genom att titta på en staty, utan snarade genom att vända sig inåt för att hitta minnena inom sig (Stevens & Franck 2016, s. 49).

Landskapsarkitekten Carola Wingren har utvecklat de två begreppen, passagelandskap och minnesobjekt som rör frågor om hur en plats kan utformas för att visa på olika funktioner och faktorer av ett landskap. Wingren menar att dessa två begrepp går att använda vid utformningen av minnesplatser (Petersson & Wingren 2011, s. 15).

Begreppet passagelandskap använder Wingren främst för att definiera gränslandet när man träder in på en minnesplats. I passagen kan man befinna sig i gränslandet mellan närvaro eller frånvaro, levande eller död och på så sätt kunna befinna sig på dessa platser och samtidigt vara i olika världar (Wingren 2009, s. 187–189). Ett minnesobjekt skapar ett narrativ kopplat till platsen som besökaren kan tolka och förstå. Ett exempel på minnesobjekt är de inristade namnen på avlidna soldater vid Vietnam Veterans Memorial där besökaren kan leva sig in och föreställa sig soldaternas situation under kriget. Ett annat exempel på minnesobjekt är cypresssträdet som traditionellt ofta förknippas med begravningsplatser och som enligt flera antika kulturer ansetts vara heligt. Genom dessa minnesobjekt kan man exempelvis skapa en minnesplats som påminner om en händelse utan att dess placering har någon relation till egentliga händelsen (Petersson & Wingren 2011, s. 16).

#### SINNEN

Många kända minnesmonument från senare tid

ska upplevas och upptäckas med flera sinnen. På minnesplatsen för prinsessan Diana i London kan man höra vattnets porlande och kluckande eller känna dess ström med handflatan (Stevens & Franck 2016, s. 131). När man rör något känner man ett starkare band och engagemang, jämfört med att endast se på samma objekt (Pettersson & Wingren 2011, s. 13).

Vid Förintelsemonumentet i Berlin kan sinnesintrycken vara minst lika påtagliga när man rör sig mellan raderna av betongblock. Besökaren vandrar längs de trånga passagerna och känner ljuden och ljuset ständigt skifta samtidigt som man försvinner ner och ”drunknar” i monumentets mörka vågor, bestående av det böljande landskapet av betongblock (Stevens & Franck 2016, s. 117). Dessa kroppsliga upplevelser menar Paul Connerton hjälper oss att förstå och tolka en plats på ett omedvetet plan (Connerton 1989, s. 95). Peter Eisenman, arkitekten bakom Förintelsemonumentet i Berlin, har beskrivit att han ville att besökaren skulle känna ett fysiskt obehag och illamående för att inte bara leda tankarna, utan hela kroppen till minnet av förintelsen (Stevens & Franck 2016, s. 146).

# FÖRINTELSEMONUMENTET, BERLIN

Minnesplatsen Denkmal für die ermordeten Juden Europas, på svenska kallat Förintelsemonumentet, är beläget i centrala Berlin. Minnesplatsen består av Peter Eisenmans Stelenfeld, Stelefältet, samt ett tillhörande informationscenter och syftar till hedra och minnas de upp emot 6 miljoner judar som dödades under Förintelsen. Platsen färdigställdes 2005 och är resultatet av en offentlig arkitekttävling och en diskussion om en minnesplats som pågått sedan Berlinmurens fall 1989. Det ursprungliga tävlingsförslaget designades av Peter Eisenmans och skulptören Richard Serra (Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas, 2016).

Stelefältet består av 2711 betongblock, ca 1 meter x 2,5 meter stora i varierande höjd från 20 cm till nästan 5 meter som är placerade i ett rutnät över en kuperad öppen yta (Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas, 2016). Eisenman har beskrivit hur de har tagit formen av individuell sorg i gravstenen och gjort den mer allmän och kollektiv genom att multiplicera den för att sedan placera dem på så sätt att det upplevs som ett livskraftigt böljande fält med spannmål. Trots att det ursprungliga förslaget bestod av nästan dubbelt så många, och vissa även dubbelt så höga, betongblock upplevs platsen enorm vilket också var tanken. James Young, som satt i juryn, har beskrivit hur man förstår att något ogripbart stort har hänt här. Storleken gör även att man lätt går vilse när man rör sig mellan blocken och

dess storlek gör att man känner sig liten och förtryckt. Serra har också sagt att platsen skulle både upplevas som farlig och vara farlig. En annan bidragande orsak till att förslaget vann tävlingen var hur juryn lockades av hur designen kunde passa in och upplevades som en del av staden samtidigt som den kändes som något från en helt främmande värld. Informationscentret är beläget under Stelefältet och betongblocken ovanför centret är konstruerade så att du sjunker ner genom taket på centret och är på så sätt förankrade i det historiska narrativet under dem menar Young (2007).

Utblick över fältet med block.  
Förintelsemonumentet, Berlin



Skalan gör att man känner sig liten.  
Förintelsemonumentet, Berlin



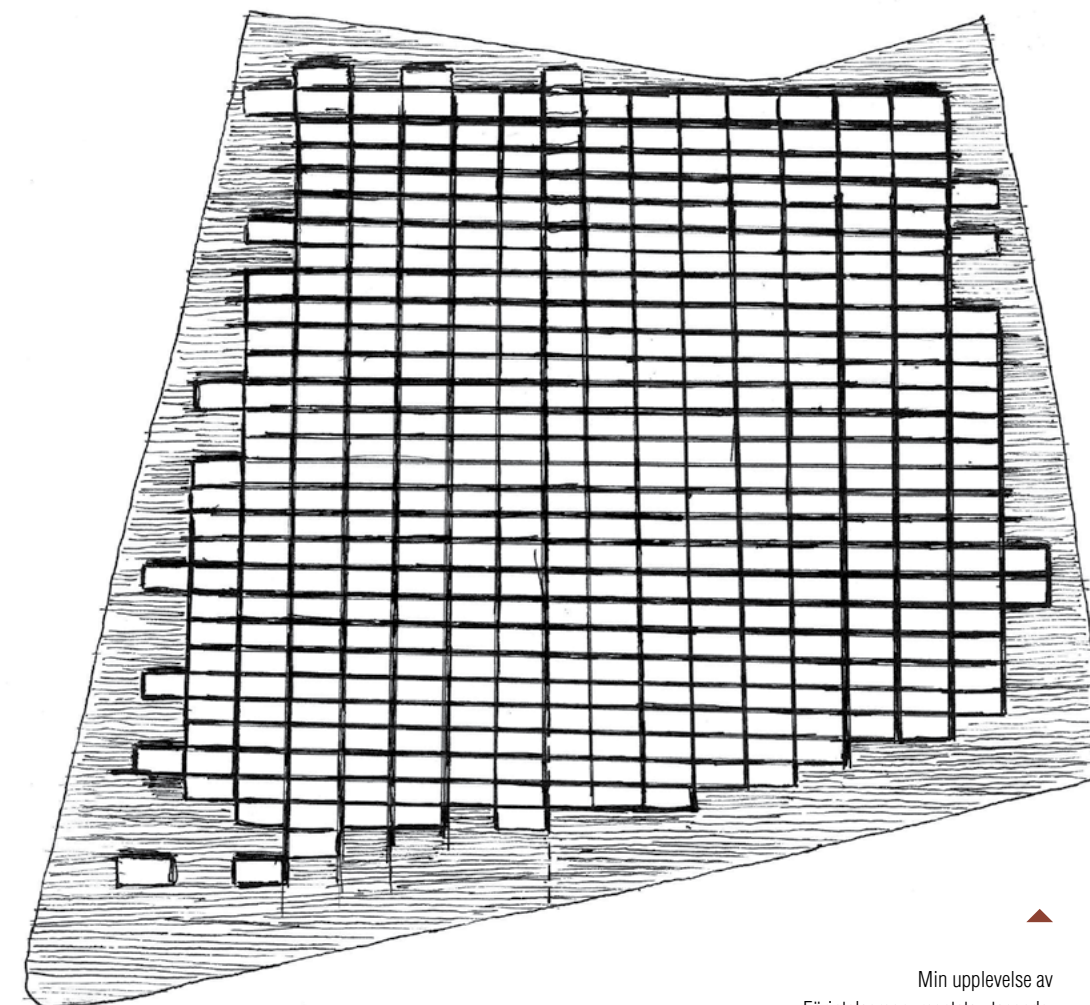
## MIN UPPLEVELSE FÖRINTELSEMONUMENTET

DET FÖRSTA SOM SLÄR MIG ÄR DEN ENORMA VOLYMEN SOM TORNNAR UPP SIG NÄR JAG RÖR MIG MOT PLATSEN. HIMLEN ÖPPNAR SIG I DEN ANNARS TÄTA STADEN OCH MÖTET MELLAN DEN LJUSA HIMLEN OCH DEN MÖRKA MÅRKEN, BETONGEN, BLIR STARK.

NÄR JAG GÅR IN MELLAN TVÅ RADER AV BETONGBLOCK KÄNNER JAG HUR JAG KONSUMERAS AV PLATSEN ALLTEFTERSOM BLOCKEN BLIR HÖGRE OCH MÅRKEN SLUTTAR NERÅT. LJUSET AVTAR OCH LJUDET FRÅN STADEN OCH ANDRA BESÖKARE BLIR SVAGARE SAMTIDIGT SOM MIN EGEN NÄRVARO BLIR TYDLIGARE GENOM MITT REFLEKTERANDE LJUD MOT DEN KALA BETONGEN. KÄNSLAN AV INSTÄNGDHET BLIR STARK LÄNGST IN PÅ PLATSEN NÄR JAG VÄRKEN KAN SE BÖRJAN ELLER SLUTET PÅ RUTNÄTET AV BLOCK, DET ENDA JAG SER ÄR BETONG OCH DEN BLÅ HIMLEN ÖVER MIG. HIMLEN KÄNNES TRYCK OCH BEKANT, TROTS ATT DEN NU BARA VISAR SIG SOM ETT ENFÄRGAT RUTNÄT MELLAN RADERNA AV HÖGA BETONGBLOCK.

DET ÄR MÅNGA BESÖKARE HÄR SAMTIDIGT SÅ FLERA GÅNGER UNDER BESÖKET SER JAG MÄNNISKOR KORSA RADEN JAG GÅR I. NÄR DE PASSERAR PÅ LÅNGT HÅLL KÄNNES DET ISLAND NÄSTAN LITE LÄSKIGT, SOM EN GESTALT SOM VISAR SIG SNABBT FÖR ATT SEN FÖRSVINNA INNAN JAG LYCKAS UPPFATTA VAD DET ÄR. PÅ AVSTÅND HÖR JAG FOLK SKRATTÄ ELLER ROPA SÖKER TILL VARANDRA, ALLTIDES NÄRA MIG HÖR JAG FOTSTEG NÄRMA SIG OCH NÄGON DYKER UPP BAKOM ETT BLOCK.

NÄR JAG KOMMER BORT TILL EN AV KANTERNA SÄTTER JAG MIG PÅ ETT AV BLOCKEN. JAG LYSSNAR OCH HÖR MÅNGA PRATA. DET SOM DOCK PÅVERKAR MIG STARKAST HÄR ÄR HUR JAG SER ENSAMMA BESÖKARE, VANDRA LÄNGSAMT FRÅN KANTERNA NER MOT MITTEN. PRECIS SOM JAG FÖRSVANN MELLAN BLOCKEN SER JAG HUR BESÖKARNA LÄNGSAMT SLUKAS OCH FÖRSVINNAR.



Min upplevelse av  
Förintelsemonumentets utseende.

# JUDISKA MUSEET, BERLIN

Arkitekt Daniel Libeskind vann 1989 tävlingen för utbyggnaden av det Judiska museet i Berlin. 2001 öppnades tillägget för allmänheten. Byggnaden löper ut från det ursprungliga museet i ett sicksackmönster med en fasad av titan-zink. Interiört utgörs byggnaden av fem tomrum av kala betongväggar som löper upp mot taket och tre korsande axlar med sluttande golv och väggar. Libeskind ville genom sin arkitektur visa på den tysk-judiska historien och tomrummen ska synliggöra den förlust och tomhet som inte kan fyllas efter Förintelsen. Tre axlar på första planet leder besökaren genom byggnaden vilka symboliserar den tysk-judiska utvecklingen. Varje axel innehåller information om respektive utveckling. Exilaxeln, the Axis of Exile, leder ut till Exilträdgården, the Garden of Exile. Förintelseaxeln, the Axis of the Holocaust, leder till Förintelsetornet, the Holocaust tower. Kontinuitetsaxeln, the Axis of Continuity leder genom en brant trappa upp till utställningslokaler. Längst in i

Förintelseaxeln möts man av en stor port. På insidan träder besökaren in i Förintelsetornet, ett rum med 24 meter höga väggar av betong. Rummet är inte upplyst förutom det dagsljus som tränger in genom en smal springa högst upp i ett av hörnen (Jewish museum Berlin 2016).

Inne i Förintelsetornet.



Mötet mellan Förintelse-axeln och Exil-axeln.  
foto: emilime

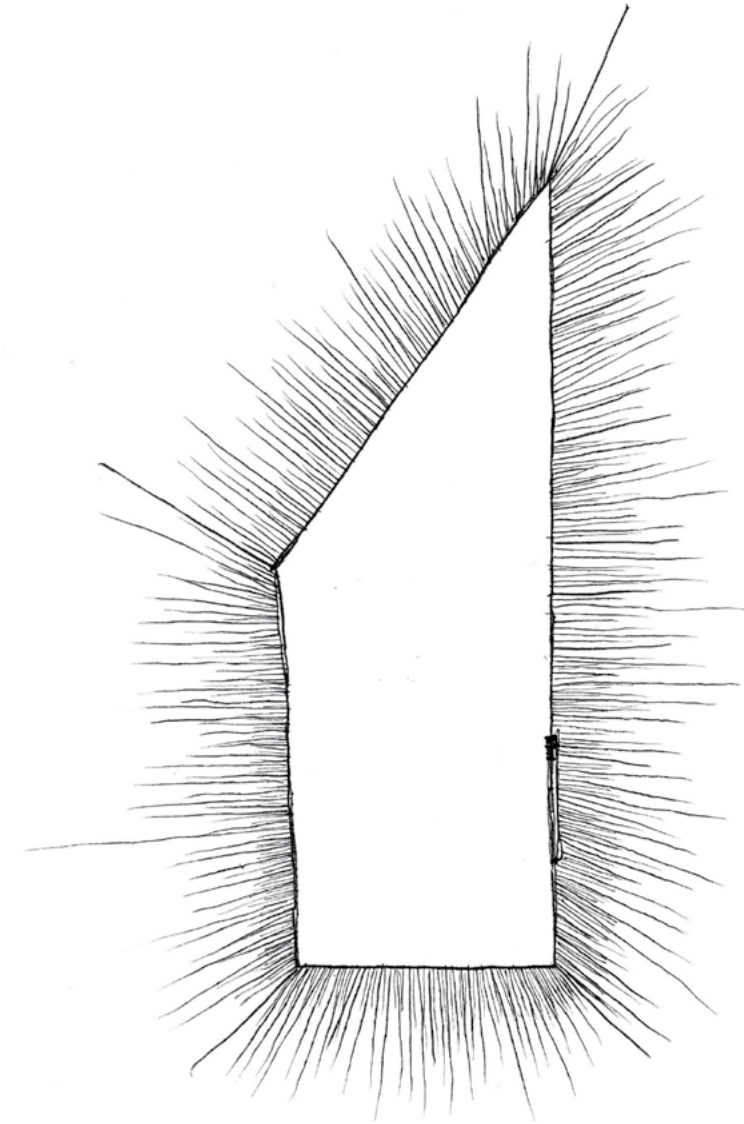


## MIN UPPLEVELSE FÖRINTELSETORNET

DEN SLUTTANDE VÄGEN LÄNGS FÖRINTELSEAXELN ÄR JOBBIG ATT GÅ. VÄGGARNA TYNGER ÖVER MIG OCH JAG KÄNNER MIG ÅKJSJUK. REDAN INNAN JAG KOMMIT FRAM TILL DEN STORA PORTEN I SLUTET AV GÄNGEN KÄNNER JAG MIG ILLA TILL MODS. LÄNGS GÄNGEN HAR JAG LÄST BERÄTTELSE OM FAMILJER SOM SPLITTRATS OCH MÄNNISKOR SOM BLIVIT BORTFÖRDA.

PORTEN UPPLEVS SOM OTROLIGT TUNG OCH JAG FÅR TA STJÄRN MED BENEN NÄR JAG ÖPPNAR DEN FÖR ATT GÅ IN. INNE MÖTS JAG AV ETT KALLT RUM, ELLER TORN. INNE I TORNET ÄR LJUDET OTROLIGT PÅTAGLIGT. LJUDET ÄR INTE STARKT MEN VÄLDIGT MÄRKBART AV NÅGON ANLEDNING. VARENDA LITEN RÖRELSE EKR DOVT, JAG HÖR VISKNINGAR FRÅN ANDRA BESÖKARE OCH ALLA KÄNNS RÄDDA.

DEN STORA PORTEN ÖPPNAS OCH STÄNGS DÅ OCH DÅ, OCH ALLA SOM STIGER IN SVARAR TYSTMADEN MED SAMMA FÖRSIKTIGHET. DET KOMPAKTA MÖRKRET GÖR ATT DET KVAFFT GÅR ATT UR-SKILJA EN BESÖKARE FRÅN DE FLÄCKIGA BETONGVÄGCARNA LÄNGST IN I ENA HÖRNET. JAG FÖLJER LJUSET UPP MOT TAKET OCH BLÄNDAS AV DEN STARKA LJUSSTRIMMAN HÖGST UPP. DEN KOMPAKTA STRIMMAN SPILLER INTE MYCKET AV SITT LJUS IN I RUMMET, UTAN SER BARA UT SOM ETT SKARPT VITT STRECK. DÅ BÖRJAR JAG PLOTSLIGT HÖRA STADENS LJUD UTIFRÅN. LJUDET KÄNNS AVLÄGSET OCH JAG KÄNNER MIG GENAST ÄN MER INSTÄNGD. DET KÄNNS SOM JAG ÄR FAST PÅ BOTTEN AV EN BRUNN.



Min upplevelse av  
Förintelsetornets utseende.

# IL GRANDE CRETTO, SICILIEN

Il Grande Cretto är ett minnesmonument skapat av konstnären Alberto Burri mellan 1985-1989. Projektet färdigställdes postumt 2015 till minne av Burris 100-årsjubileum. Monumentet är en minnesplats över staden Gibellina som ödelades vid en stor jordbävning 1968, ca en timmes bilfärd från Palermo. Katastrofen orsakade sådan skada att myndigheterna beslutade att lämna återstoden av staden för att istället bygga en helt ny stad cirka två mil bort (Fondazione Burri 2016).

Utformningen av minnesplatsen har uttrycket av krackelerad lera, där sprickorna, cretto på italienska, följer den ödelagda stadens tidigare gatunät så att konstruktionen formar Gibellinas gamla stadsplan med gator och kvartersindelning. Formen uppfattas enligt somliga som en gigantisk labyrint (Fondazione Burri 2016). Minnesplatsen är belägen bland vinodlingar längs sluttningen av ett berg cirka en timmes bilfärd från Palermo.

Monumentet byggdes helt i betong där blocken som följer de gamla kvarteren skifta i storlek från 300 till 400 meter och är cirka 1,6 meter höga. Sprickorna, det vill säga det gamla gatunätet skiftar mellan 1,5 meter och 4 meter i bredd (Fondazione Burri 2016).

Under betongen finns den förstörda staden helt lämnad till sitt öde och Burri har beskrivit hur de vid konstruktionen samlade massorna i högar enligt sektionerna av respektive kvarter och att högarna var fulla med lösören och personliga artiklar som kläder, möbler, flaskor och dockor (Fondazione Burri 2016).

En gata i Gibellinas gamla stadsnät.  
Il Grande Cretto, Sicilien.



Utblick över Il Grande Cretto.





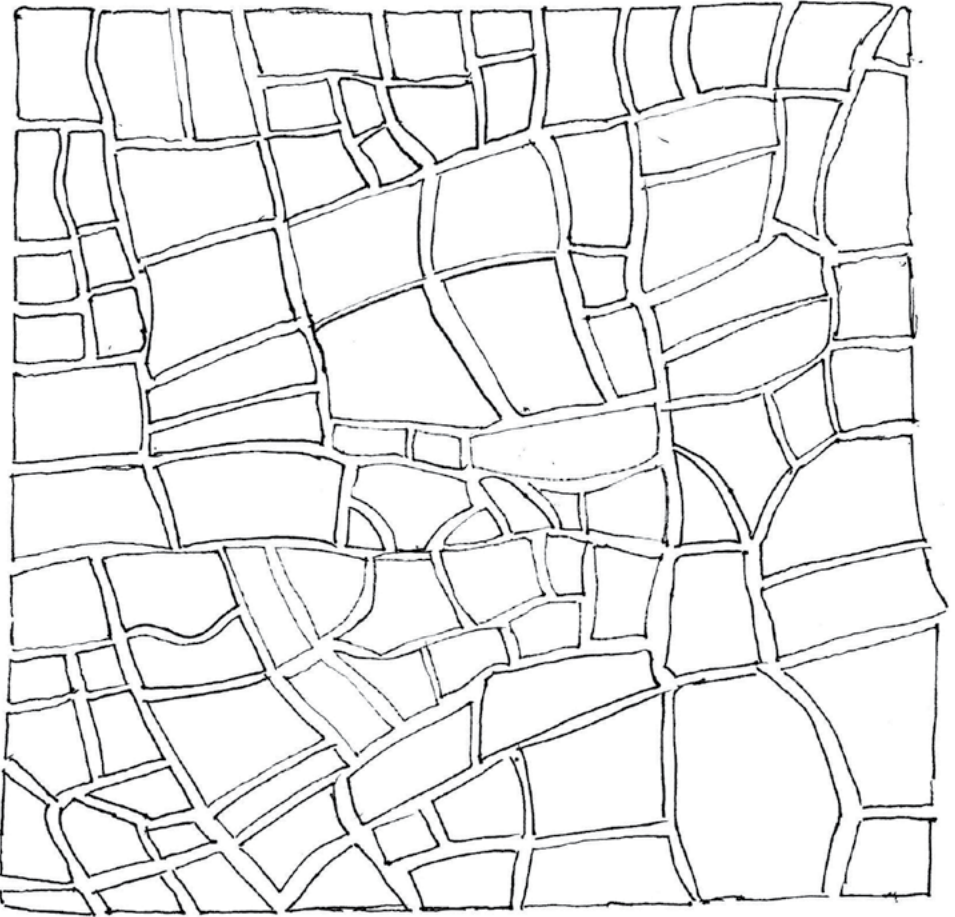
## MIN UPPLEVELSE IL GRANDE CRETTO

INNAN JAG TRÄDDE IN PÅ OMRÅDET VAR JAG ENORMT UPPSPELT. VÄGEN TILL IL GRANDE CRETTO FÖLJER SMÅ SLINGRANDE VÄGAR LÄNGS ETT FANTASTISKT LANDSKAP OCH JU NÄRMRE JAG KOM ÖKADE SPÄNNINGEN FÖR VARJE KRÖN ELLER KURVA BILEN TOG. NÄRVÄL MONUMENTET VISADE SIG LÄNGT BORTA MEDANFÖR EN BERGSKAM, TILL HÄLETEN SKYMD AV ETT VINPLANTAGE PÅ EN KULLE FRAMFÖR BLEV JAG HELT FÖRBLUFFAD. JAG HADE TIDIGARE SETT BILDER, OCH LÄST OCH HÖRT OM PLATSEN, MEN MIN FÖRESTÄLLNING BLEKVADE I JÄMFÖRELSE MED VAD JAG SÅG.

VI HADE PARKERAT BILEN VERE I VÄSTRA DELEN, SÅ DET VAR DÄR JAG STEG IN. FORTFARANDE UPPSPELT AV ATT HA KOMMIT FRAM GICK JAG SMABST LÄNGS GATORNA, DET KÄNDES VERKLIGEN SOM GATOR. SEKTIONERNA AV DE HÖGA BETONGBLOCKEN FORTSATTE SÅ LÄNGT JAG KUNDE SE. GÅNSKA SMART SLOGS JAG AV DEN OTROLIGA HETTAN PÅ PLATSEN. SOLEN STOD HÖGT PÅ HIMLEN OCH JAG BLÄNDADES AV ALLT LJUS SOM REFLEKTERADES MOT BETONGYTORNEN. DEN GASSANDE HETTAN GJORDE ATT JAG LUGNADE NER MIG, OCH BÖRjade KÄNNA ALLT MER. DET VAR SOM ATT GÅ LÄNGS FASADERNA I EN GAMMAL ITALIENSK STAD, PRECIS SOM JAG GJORT FÖREGÅENDE DAG I PALERMO. KÄNSLAN VAR SAMMA OM DET INTE VORE FÖR TYSTNADEN, LJUDET AV BILAR OCH MÄNNISKOR SOM SKRIKER OCH PRATAR VAR SOM BORTBLÄST. DET KÄNDES SURREALISTISKT, NÄSTAN SOM EN DRÖM.

STADENS DOFTER VAR HELT FÖRBYTTA. STARKA DOFTER AV VILDA ÖRTER KOM MED EN VINDPOST DÅ OCH DÅ, OCH VÄLDIGTANDE CYRÄS HADE LETAT SIG FRAM I DEN SPRUCKNA BETONGEN PÅ OVANSIDAN AV SEKTIONERNA. JAG KÄNDE PÅ VÄGGEN OCH KÄNDE EN HUSFASAD, MEN JAG TÄNKTE ATT PÅ ANDRA SIDAN FINNS INGET ANNAT ÄN FÖRÖDELSE.

EN HELT VANLIG VARDAG HADE PLÖTSLIGT ALLT FÖRSTÖRTS, TÄNKTE JAG. JAG GÅR I STADEN MEN ALLA DESS INVÄNARE ÄR BORTA. MÄNNISKORNA ÄR BORTA MED LJUDET DE FÖR OCH SMAKERNA DE SKAPAR. ALLT HAR BYTTS UT MOT NATURENS VILDA DOFTER, LJUDET AV VINDEN OCH KVITTRET FRÄN EN FLOCK LÅGT FLYGANDE SVALOR.



Min upplevelse av Il Grande Crettos utseende.

## DEL 2

- DET BÖRJADE MED ETT TIDNINGSURKLIPP -



## MIN PROCESS

*“I try not to find the form too soon. Instead, I try to think about it as an idea without a shape.”*

(Lin 2000 s.3:05)

I citatet ovan beskriver Maya Lin början av hennes gestaltningsprocess.

Jag ser likheter i detta projekt när Lin beskriver hur hon alltid gör en noggrann undersökning och efterforskning inom ämnet som hennes projekt rör sig i (Lin 2000, 3:09). Jag känner också igen mig i detta projekts process när hon beskriver hur hon efter att hon känt sig klar med den undersökande processen balanserar det mot en mer intuitiv gestaltningsfas (Lin 2000 s.3:09). Även om denna process börjat av mer undersökande karaktär har mina idéer för en Minnesplats över människors flykt över Medelhavet hela tiden varit mer eller mindre närvarande. Utvecklingen har därmed inte följt rapportens linjära struktur utan processen har varit av mer parallell karaktär. I denna del visas hur minnesplatsen tagit form.

### Inspiration från förstudien

Tankar och idéer som väcktes under förstudien skapade en grund för mitt skissande och gestaltande. De fysiska och inre upplevelserna som redovisats i

upplevelseanalyser från referensplatserna har gett mig inspiration för känslor och upplevelser som jag ville att minnesplatsen skulle uttrycka. Jag ville att platsen skulle återspegla perspektiv och känslor från människor som försökt nå Europa över havet. Känslan av att nå fram, men också osäkerheten och sorgen över vad som hänt och som väntar. Samtidigt ville jag att platsen skulle kunna upplevas utifrån land, och det europeiska perspektivet, som en åskådare av tragedierna till havs.

### Gestaltningssprogram och platsbesök

Gestaltningssprogrammet för minnesplatsen skapade förutsättningar och riktlinjer för utformningen. Platsbesöken gav mig inspiration för hur minnesplatsen kunde stärkas fysiskt av sin kontext men jag tog även känslointryck från platsen som kunde användas för att stärka gestaltningen av platsen. Ett exempel från min upplevelse var hur ljudet av havet kunde användas för att förstärka upplevelsen av platsen.

En av de grundläggande anledningarna till detta arbetets tema. Jag läste en recension av boken *Gå bara* av Abdi Elmi och Linn Bursell. Urdraget nedan från boken påverkade mig starkt och jag läste sedan boken där man kan följa 14-åriga Abdis väg från osäkerheten i Somalia till Sverige. Läsaren följde hans väg via Etiopien, över Saharas öken i Sudan till Libyen, där han efter månader i fångenskap kunde betala sig fri för en plats i en båt över Medelhavet. Många av de vänner han fick längs vägen från Somalia har dött under den svåra resan, men Abdi klarade sig och lever idag i Sverige (Elmi & Bursell 2016).



### Skisser och intryck

Parallellt med förstudien har hela tiden varit lyhörd och inför intryck om flykten över Medelhavet. Böcker jag läst, filmer jag sett och känslor jag haft har även de tillåtits påverka idéer inför skissandet och gestaltningen. Här redovisas idéer och koncept som fötts och förkastats eller utvecklats under arbetes gång.

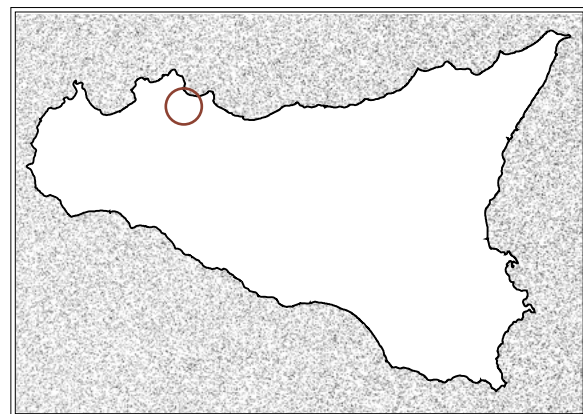
### Gestaltandet

Efter att ett koncept för gestaltningen vuxit fram fokuserade jag mer på skala och form för varje del av utformningen. Jag ritade även på detaljer som räcken, ljusinsläpp, och inristning i sten.

## PLATSEN

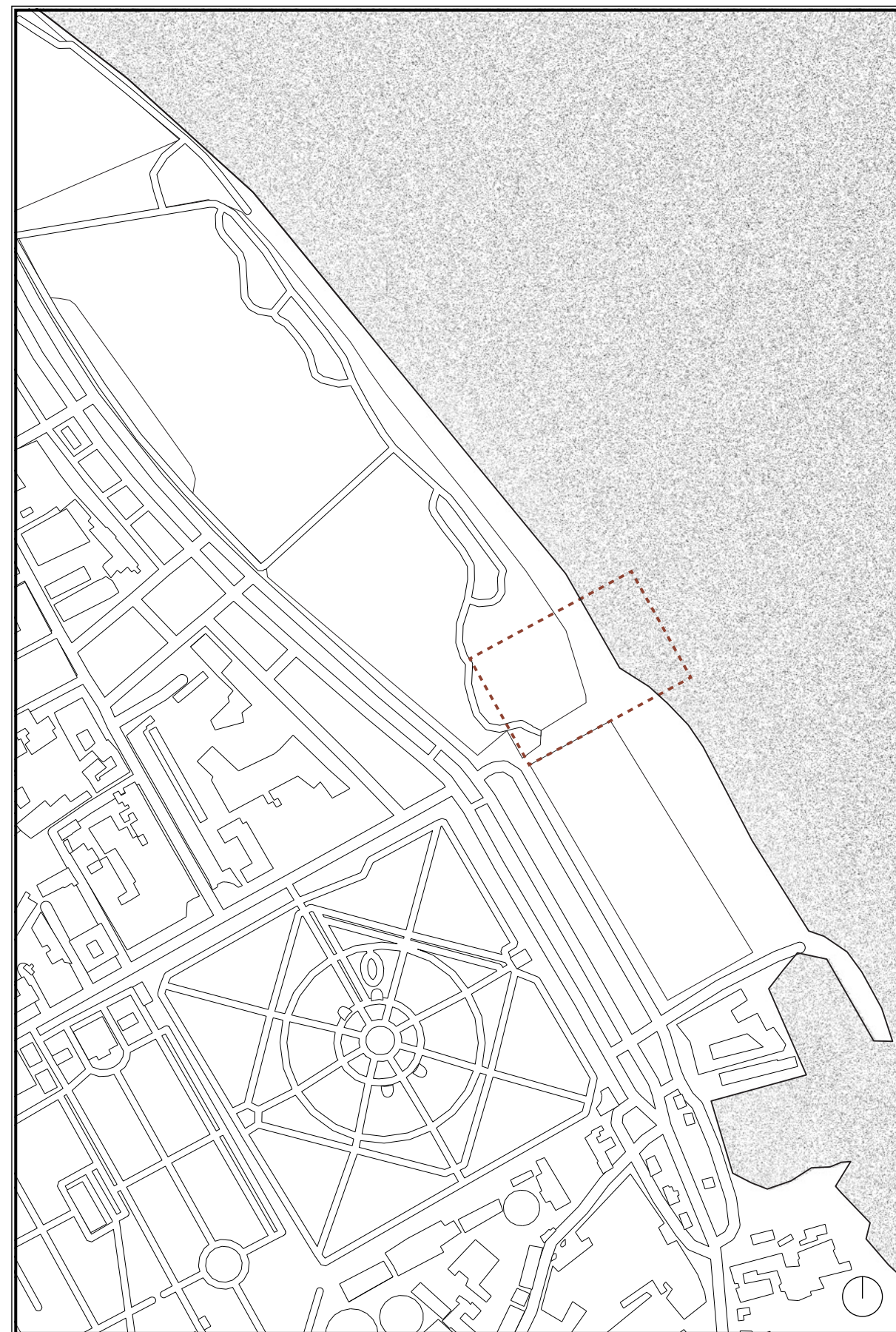
Platsen för uformningen av minnesplatsen är belägen vid Palermos strandpromenad *Foro Italico* vid nordvästkusten på Sicilien. Hamnstaden Palermo är Siciliens huvudstad med ca 700 000 invånare (Nationalencyklopedin 2016). Fem minuters gångavstånd från stadens centralstation möter man Medelhavet och stadens strandpromenad som är ett besöksmål för turister och lokalbefolkning. Promenaden utgörs av ett grönområde och ett brett hårdgjort promenadstråk mellan stadens ena trafikled och havet. Området är stort och präglas av öppna grönytor och det breda stråket samt består även av trädgrupper och ett parkområde i borte ändan.

Den placering jag valt för minnesplatsen är en till synes oanvänd plats där promenadstråket möter axeln för en av stadens gator som löper upp mot centrum. Promenadstråket ligger ca 3 meter ovanför vattenytan och utgörs av en bred kajkant. Nedanför kanten ligger stora stenblock som vågbrytare. I anslutning till platsen ligger en större parkeringsplats.



Palermo på Sicilien

Platsens utberedning skala 1:4000.



VIKTOR NILSSON FLYKTEN VALDE OSS DEL 2



## GESTALTNINGSPROGRAM OCH PLATSBESÖK

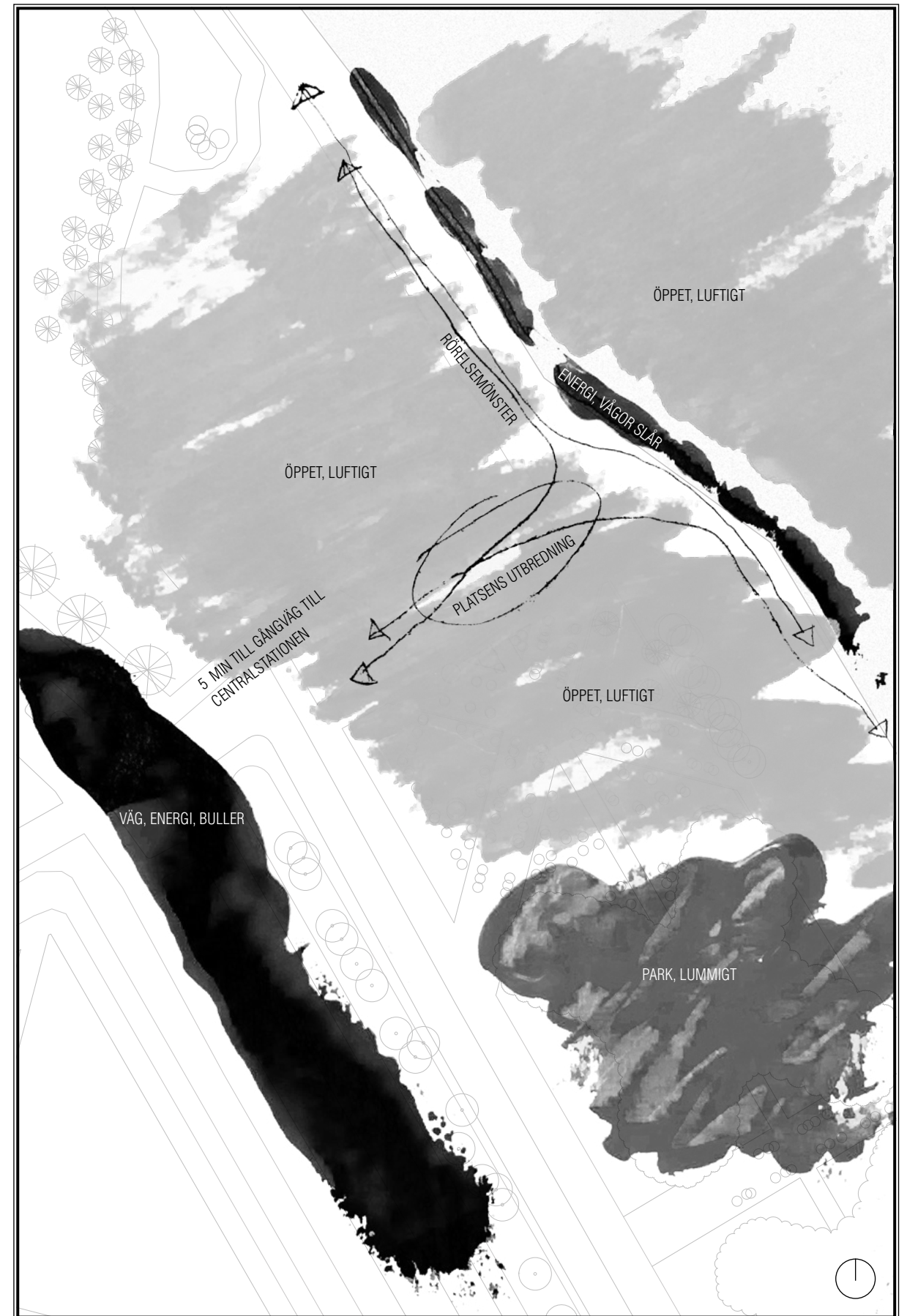
Som ett ramverk för vilka egenskaper och funktioner som minnesplatsen ska innehålla togs ett gestaltungsprogram fram inspirerat av de aktuella programmen för Minnesvård efter flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004 (Statens konstråd 2016) och United Kingdom Holocaust Memorial (UK Holocaust Memorial Foundation 2016) samt en samlad reflektion över slutsatserna från bakgrundsstudien.

De punkter som jag valde ut gav gestaltningen riktlinjer för att minnesplatsen ska fungera som ett besöksmål i Palermo, förhålla sig till omgivningen samt återspegla flykten över Medelhavet.

Vid ena platsbesöken gjorde jag en skiss av platsens fysiska förutsättningar och omgivning. Skissen gav mig ett förhållningssätt till gestaltningens relation till sin kontext.

Minnesplatsen ska:

- vara en vacker och värdig plats som reflekterar människors förlust.
- både vara till för att minnas de människor som omkommit under Flykten över Medelhavet samt vara en plats för anhöriga och de som överlevt.
- vara en påminnelse för omvärlden om tragedierna som sker vid flykten över Medelhavet.
- förmedla existentiella och/eller etiska värden eller känslor som är svåra att uttrycka i ord.
- kunna användas för stillhet och reflektion men också ge utrymme att samlas på platsen.
- vara integrerad i det befintliga landskapet.
- innehålla permanenta delar av en mer temporär karaktär som lyfter fram skiftande aspekter som väder eller tid på dygnet.
- vara tillgänglig för besök dygnet runt och inte att vara bevakad.
- vara tillgänglig för besökare med funktionsvariation.
- bli ett landmärke som betonar vidden av de tragedier som förekommer vid flykten över Medelhavet.



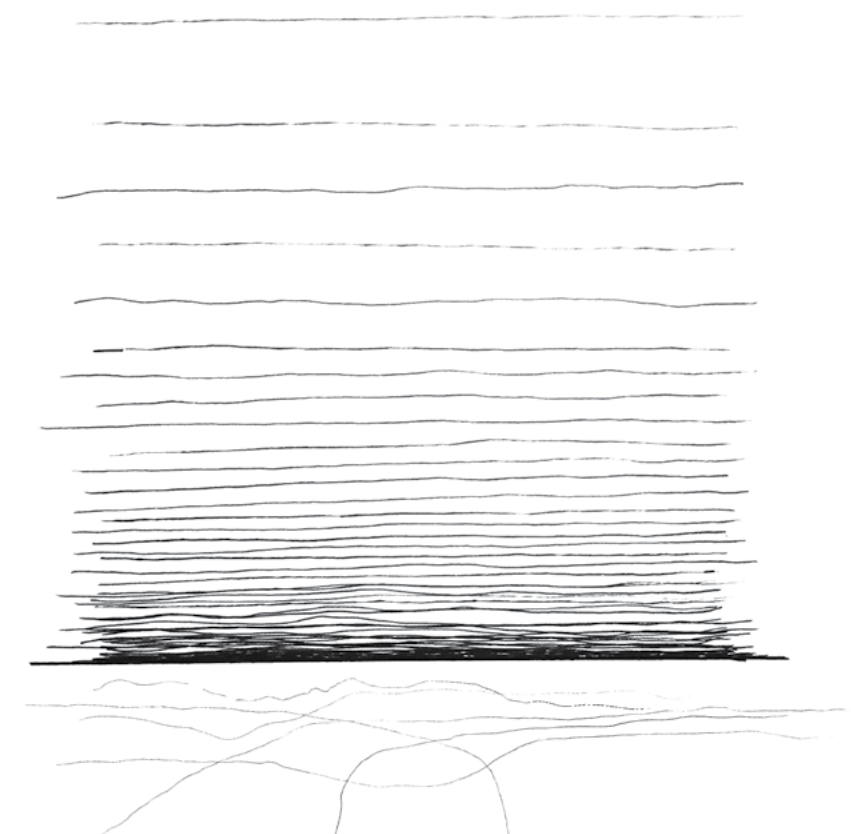
## MIN UPPLEVELSE AV PLATSEN

DÄ OCH DÄ KOMMER NÅGON OCH GÅR FÖRBI MIG. DET ÄR LUGNT MEN NÄR JAG TÄNKER PÅ DET HÖR JAG MULLRET FRÅN HAVET OCH GÅTAN EN BIT BORT. ALLTING KÄNNES LÅNGSAMT. DET TAR LÅNG TID FRÅN ATT JAG SER EN MÄNNSKA KOMMA GÄNDE TILL HON PASSERAR MIG. STRANDPROMENADEN ÄR LÅNG, OCH VARM TÄNKER JAG. DET ÄR SÅ VARMT ATT JAG GÅR IN I SKUGGAN UNDER ETT TRÄD. GRÄSET ÄR FÖR TORRT FÖR ATT DET SKA VARA SKÖNT, SÅ JAG SÄTTER MIG LÅNGS EN KANT. JAG SÄTTER MIG OCH LYSSNAR PÅ HAVET. JAG FÖLJER DEN MÖRKT MÖRKBLÅ YTAN MED BLICKEN TILL DEN MÖTER HIMLEN. DET ÄR SÅ LÅNGA AVSTÅND.

LÅNGT BORT PÅ ANDRA SIDAN DEN ÖPPNA GRÄSYTAN STÅR EN MAN OCH SÅLJER DRAKAR. FEM DRAKAR DANSAR HÖGT UPP I LUFTEN, OCH JAG KÄNNER GENAST EFTER, NEJ DET BLÅJER JU INTE.

JAG STÄLLER MIG VID KÄNKANTEN OCH TITTAR UT ÖVER HAVET. VATTNET SLÅR OCH SMÅLLER MOT DE STORA STENBLOCKEN SOM LIGGER NEDANFÖR KANTEN.

NÅGON GÅR FÖRBI MIG IGEN, OCH JAG FUNDERAR PÅ OM HAN ÄR TURIST ELLER OM HAN ÄR FRÅN STAN. SÅ PLOCKAR HAN FRÅN EN KAMERA OCH TAR EN BILD PRECIS SOM JAG, PÅ FÖRSÄLJAREN OCH HANS DRAKAR FÄKTANDES MOT DEN KLARBLÅ HIMLEN.



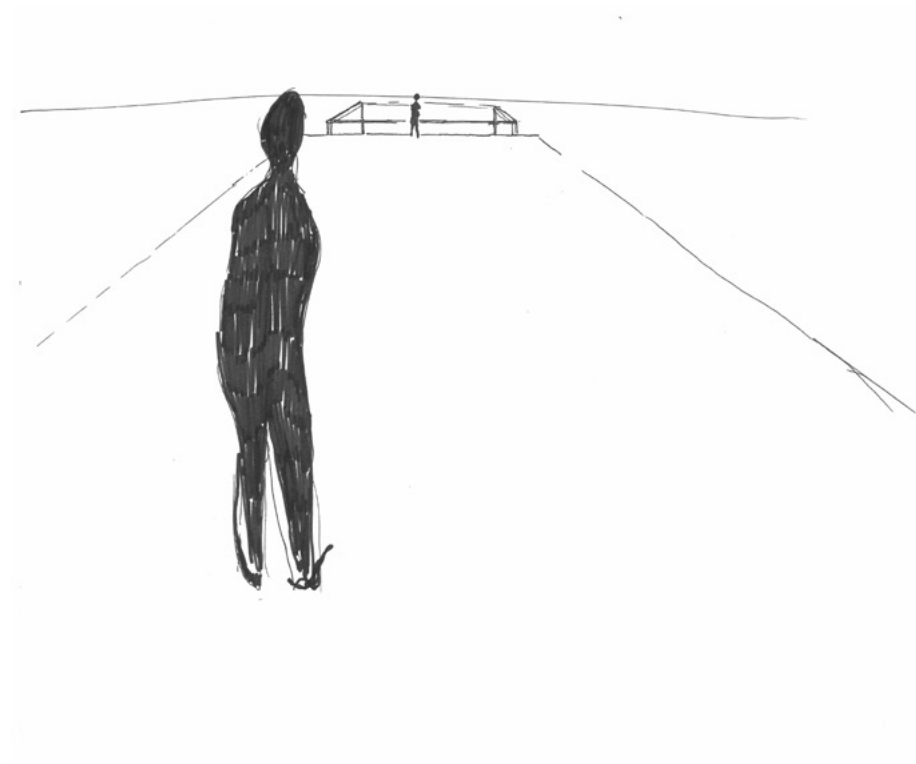
Min upplevelse av platsen.



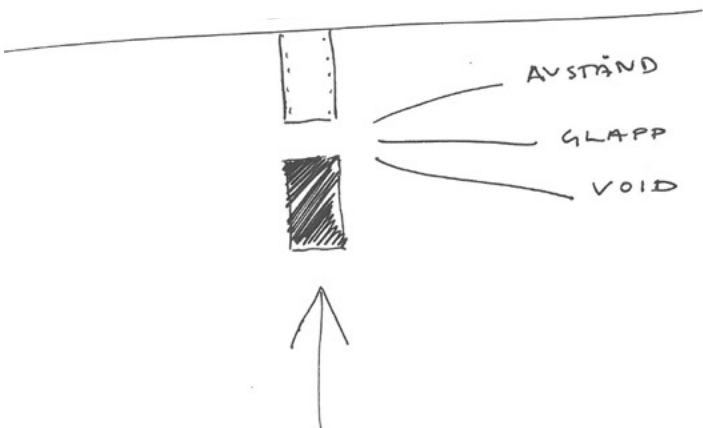
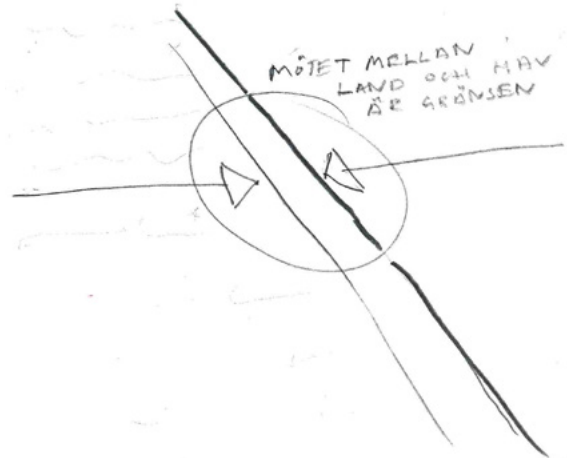




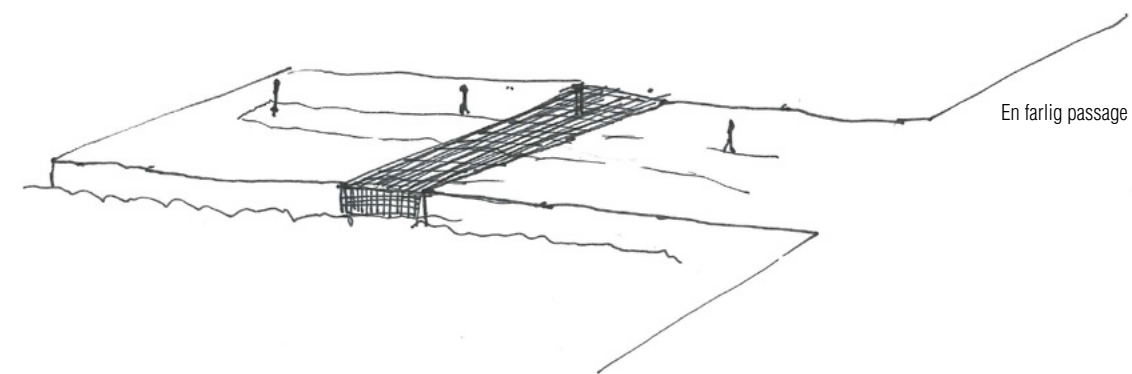
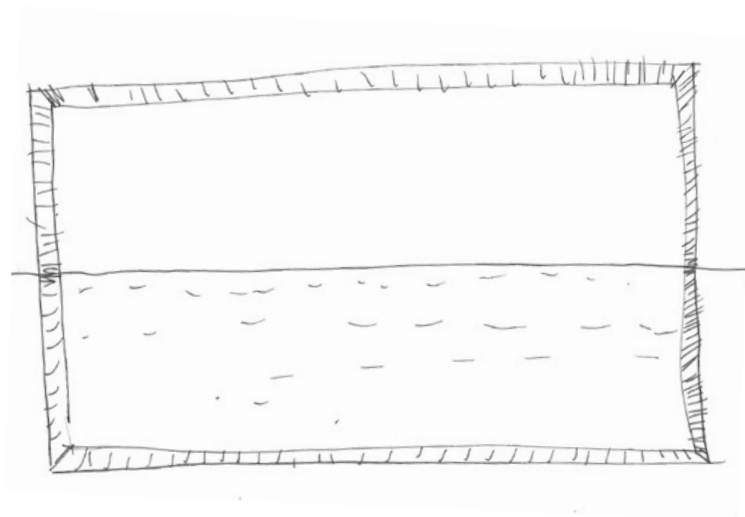
# SKISS OCH GESTALTNING



Min första skiss. Platsens relation till havet kändes otroligt viktig. Havet som både vackert och rogivande, men också livsfarligt och skräckinjagande.



Tidiga skisser. Jag kände tidigt att jag ville nyttja gränsen mellan land och hav. Den gräns som betyder allt för de som flyr över havet. Samtidigt finns det två sidor av gränsen och två perspektiv av situationen som jag ville belysa.

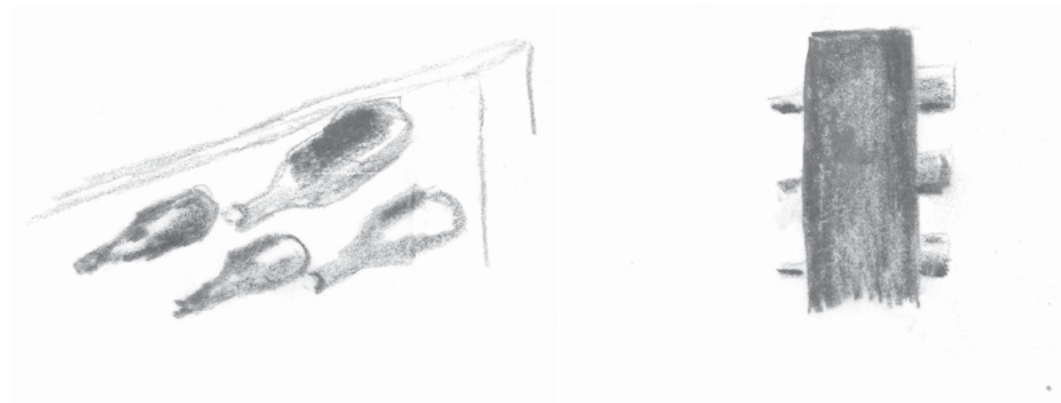
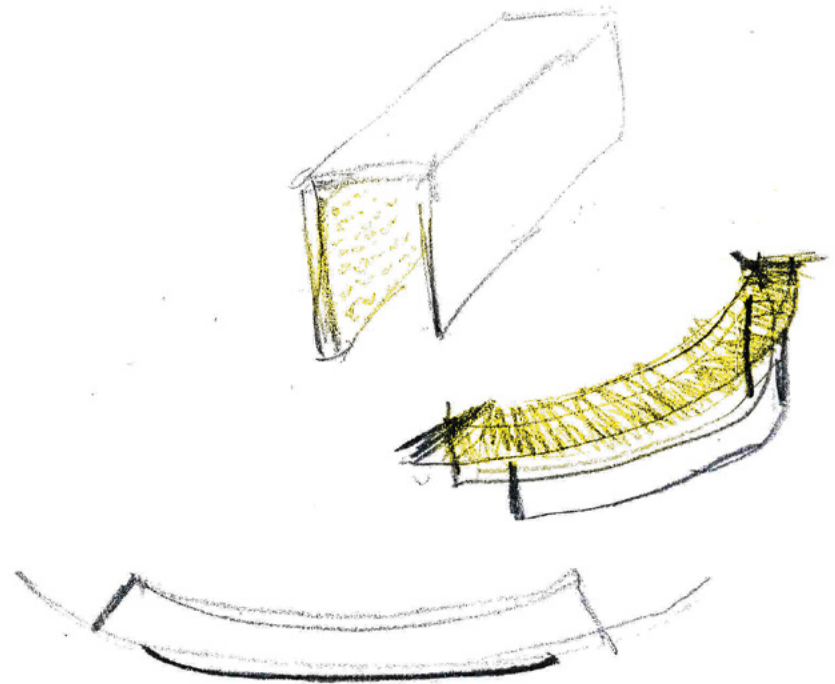


En onåbar plats. Klädbylten dränks av vattnet. Abdi i boken Gå Bara beskrev hur han såg kläder i vattnet (Elmi & Bursell 2016).

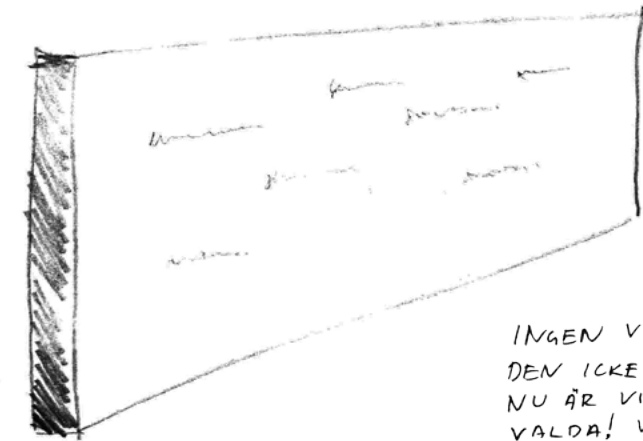


Skisser av olika möten med havet. Jag prövade med olika skala och materialval för att förstärka havets intryck som farligt. Slutligen kom jag fram till att havet uifrån denna plats skulle inge trygghet istället för fara.





Skisser av mur. En mur som befäster bilden av gränsen. Muren kan kommunicera till besökaren. Flaskpost på land? Söka kontakt med de förlorade? Jag valde att inte gå vidare med idén om flaskposten.

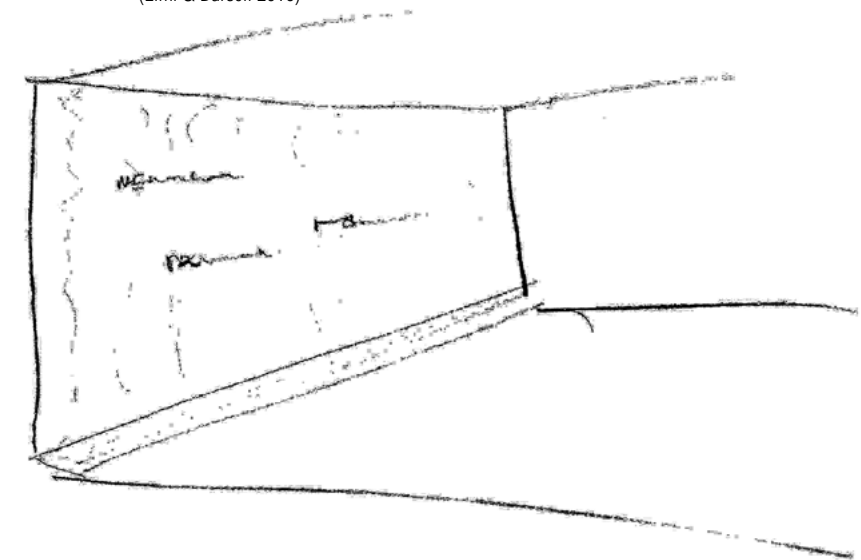


INGEN VÄLJER NÖDEN. VI VALDE  
DEN ICKE. DEN VALDE OSS PÅ VÄGEN.  
NU ÄR VI HÄR. NI SOM EJ BLEV  
VALDA! VI VET VAD FRIHET VÄGER!  
HJÄLP OSS BÄRA DEN FRIHET SOM VI  
BÄR!

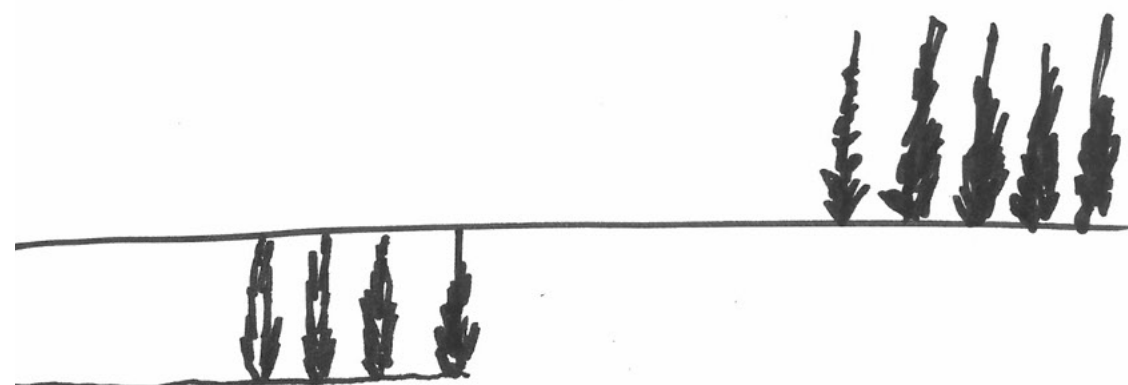
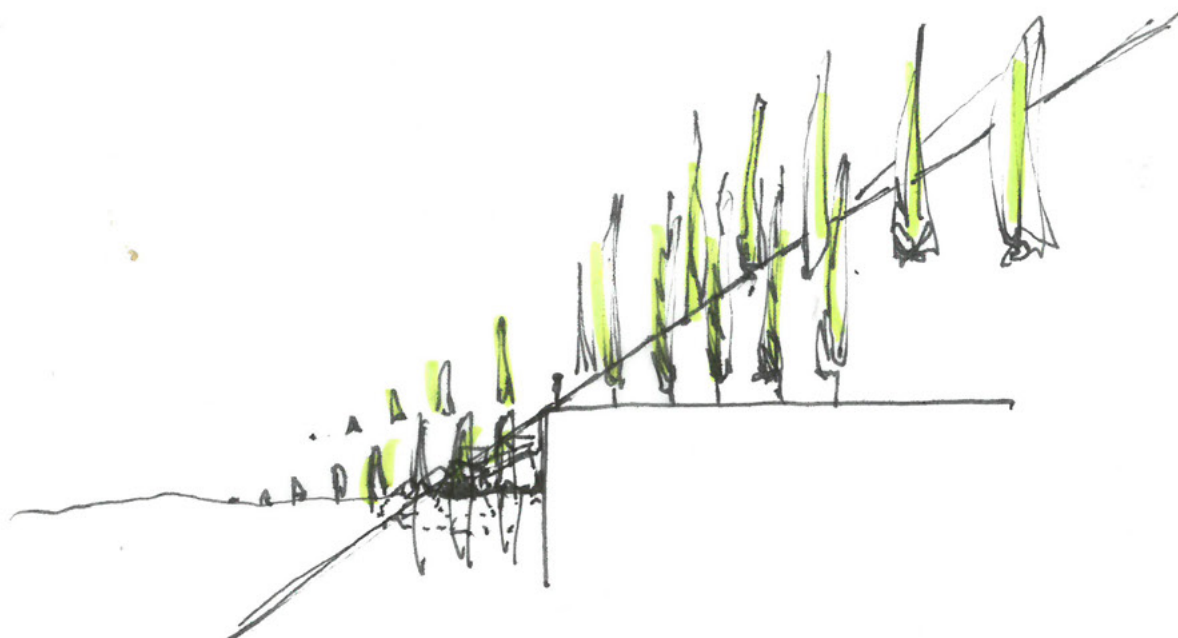
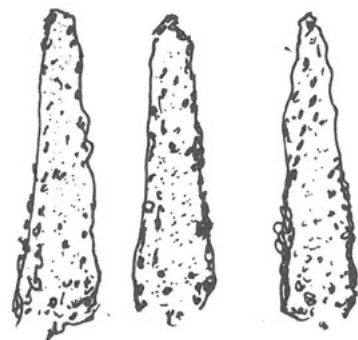
HAVETS BOTTEN ÄR  
EN GRAVPLATS UTAN MINNESMÄRKE  
(Elmi & Bursell 2016)

FLYKTEN VALDE OSS  
SITTA DAGERMAN

Ur Flykten valde oss (Dagerman 2010).



Två murar? En för vardera sida av gränsen. En för vardera perspektiv av gränsen.  
Varje mur har en text inristad. En text som riktar sig till dem som komit över havet,  
en text som riktar sig till människorna på den europesiska sidan av gränsen.  
Texterna ovan kommer från litteratur jag läst under arbetets gång.

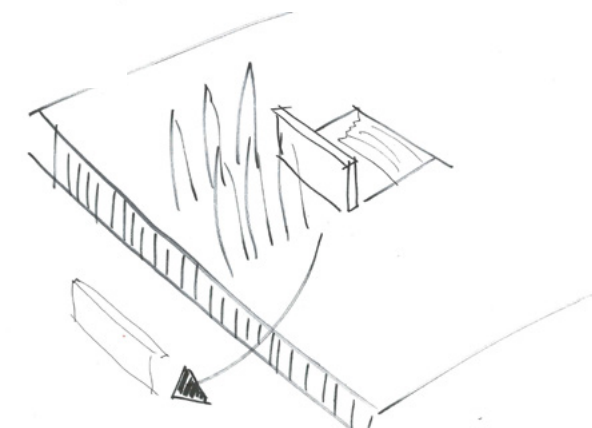
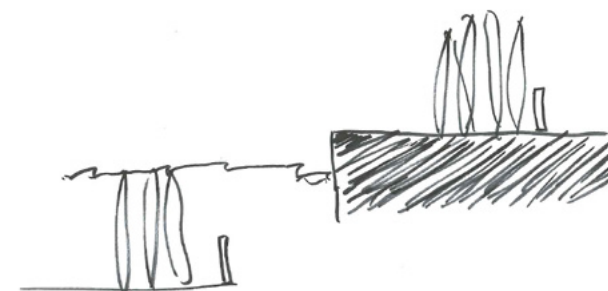
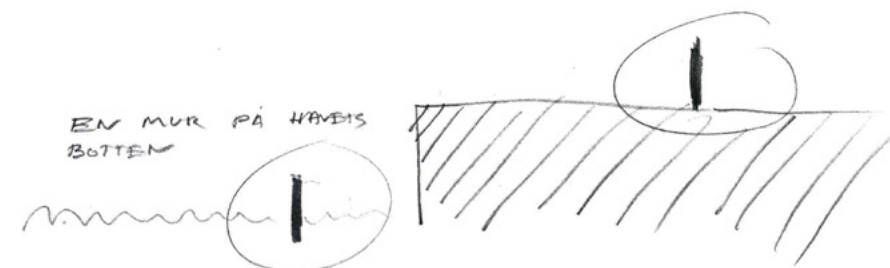


Cypressen, som jag fastnade för när jag läste om Carola Wingrens begrepp *minnesobjekt*. Cypressen får representera de olika perspektiven, tryggheten på land och utsattheten på havet. Träden under vattenytan förankras och förstärks men tillåts förändras och förgås med tiden. Genom att placera cypresserna i raka led ger de platsen ett lugn och värdighet samtidigt som de förstärker riktningen mot havet.

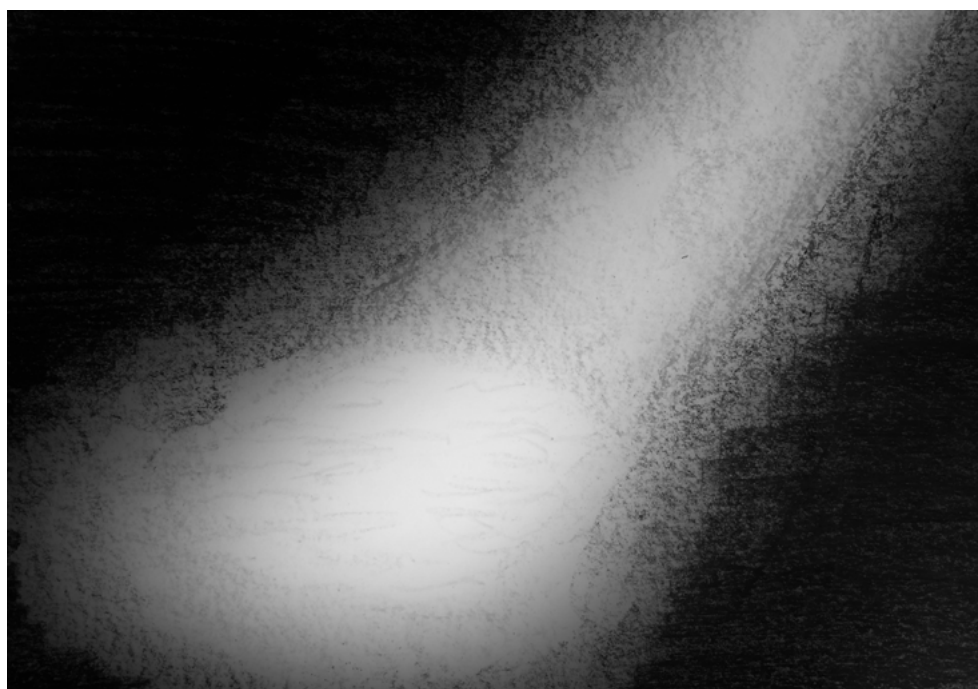
TVÅ NIVÅER

EN MUR PÅ LAND

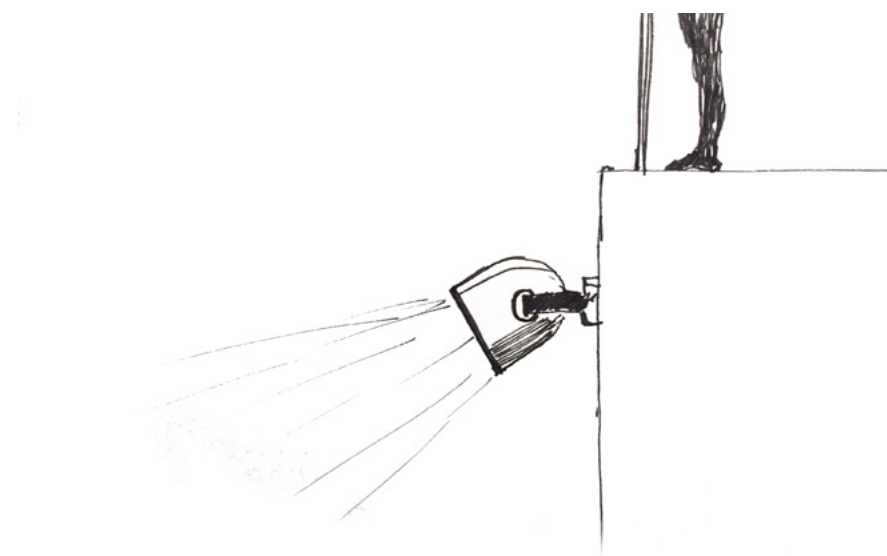
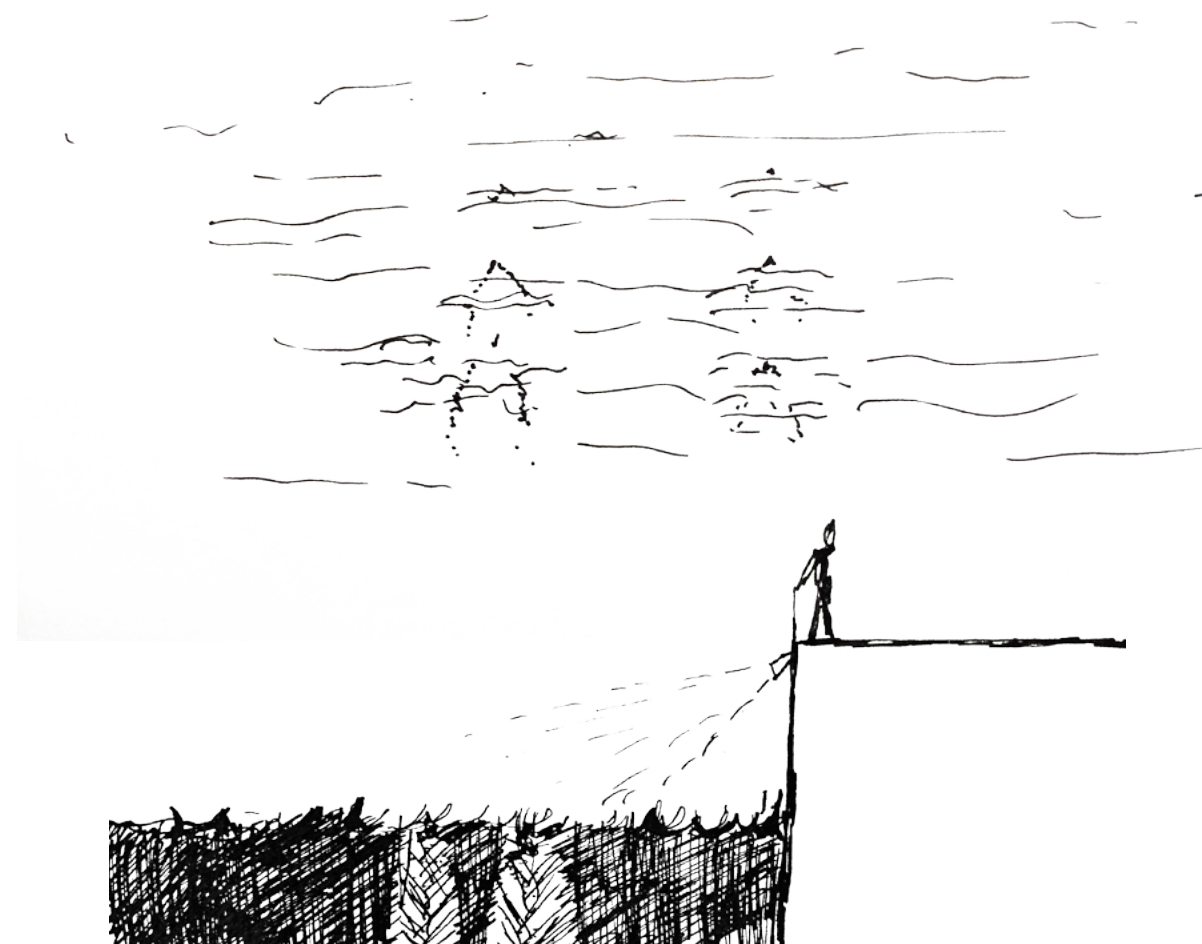
EN MUR PÅ HAVETS  
BOTTEN



Ett koncept växer fram. En plats, på två ställen, på två nivåer. En plats på land, en på havets botten. En plats utifrån två perspektiv. Muren på land ger ökar platsens rumslighet och avskärmar den från staden. Muren skymmer också blicken mot havet och öppnar istället upp för passagen ner mot havets botten.

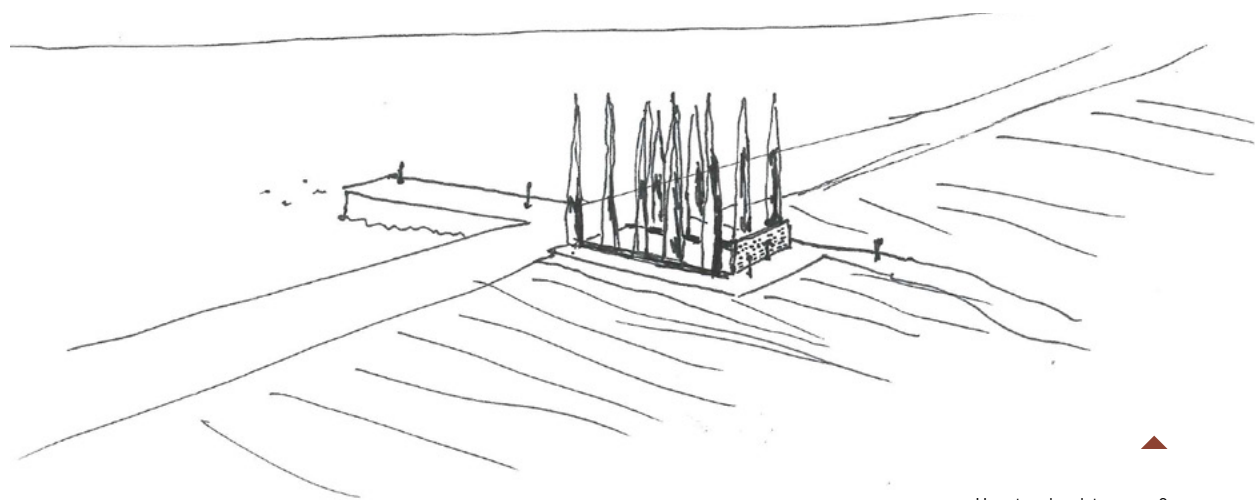
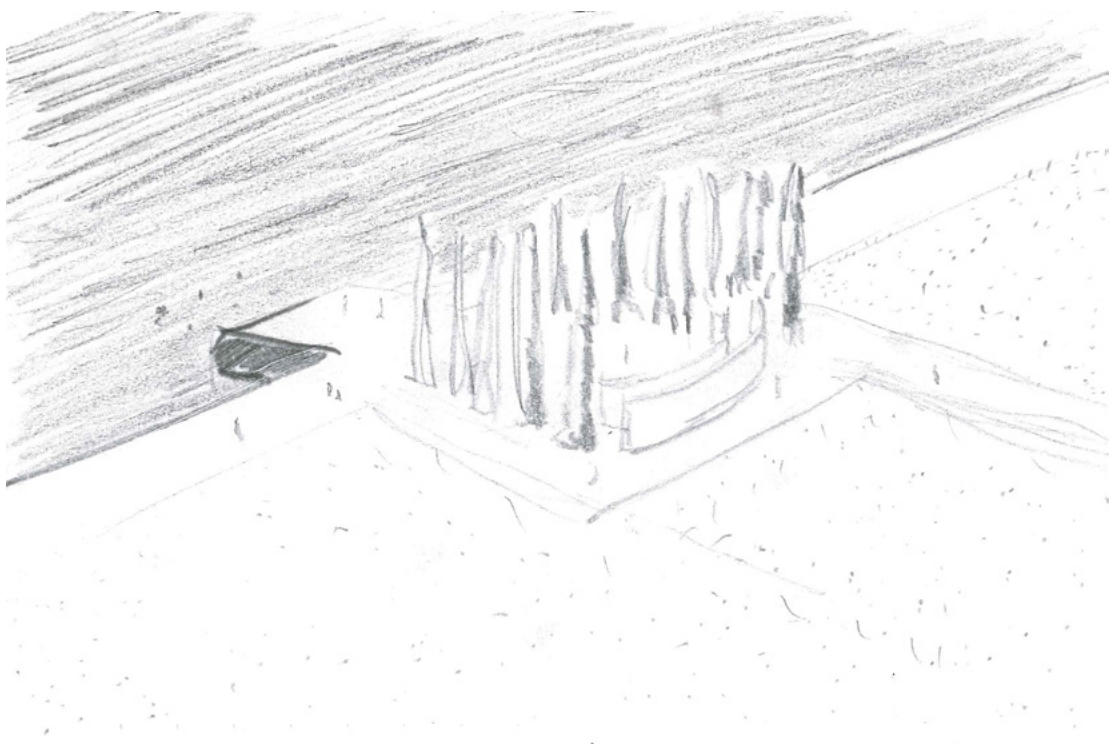


Jag gick förbi min lokala biograf och såg afficshen för *Bortom Lampedusa* av regissören Gianfranco Rosi (Bortom Lampedusa 2016) som jag senare såg. Jag fångades av en scen, där jag under tystnad, förutom ljudet av helikoptern, följde en strålkastares sökande efter båtar och människor i vattnet.

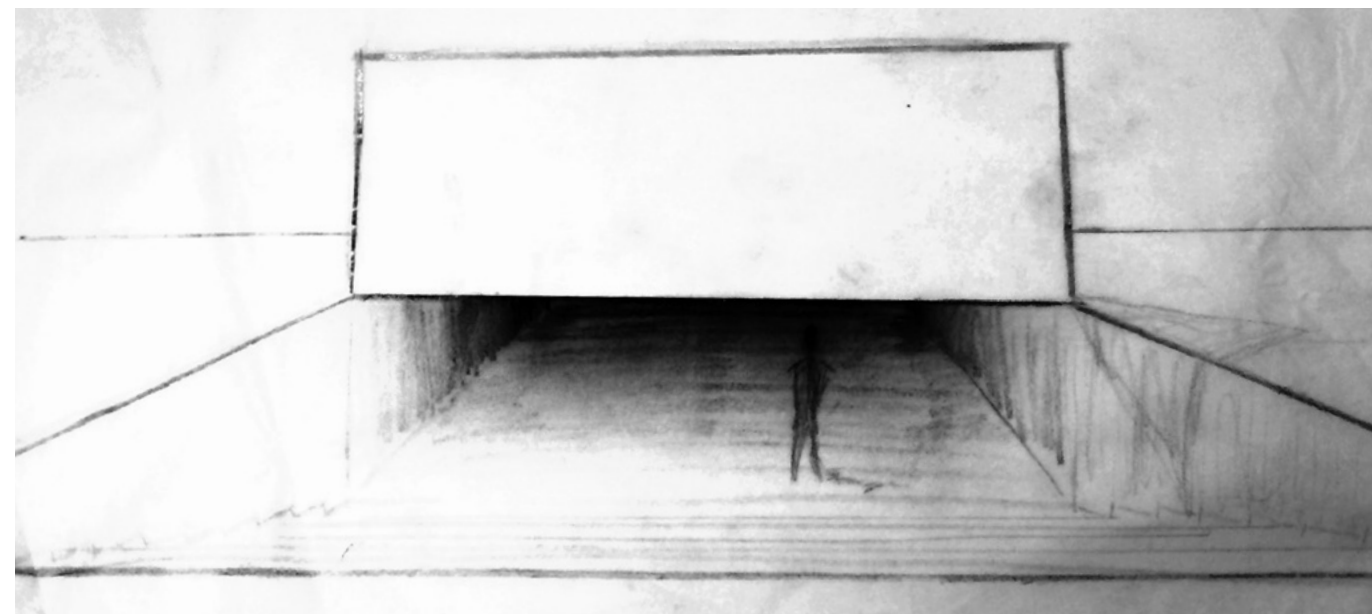


Strålkastare från land som belyser cypresserna i vattnet.



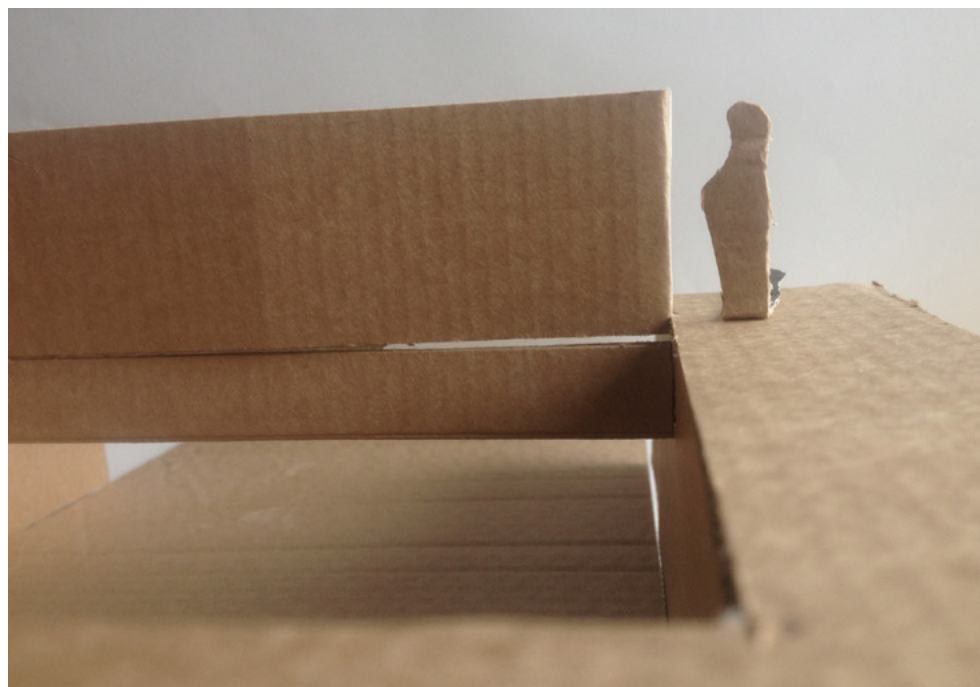


Hur stor ska platsen vara?



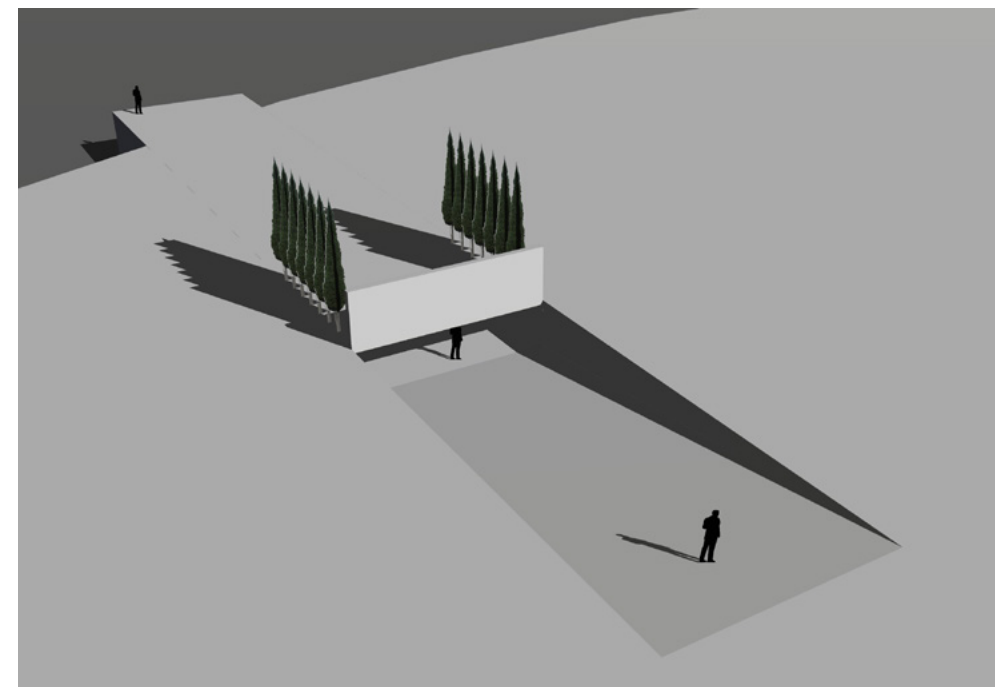
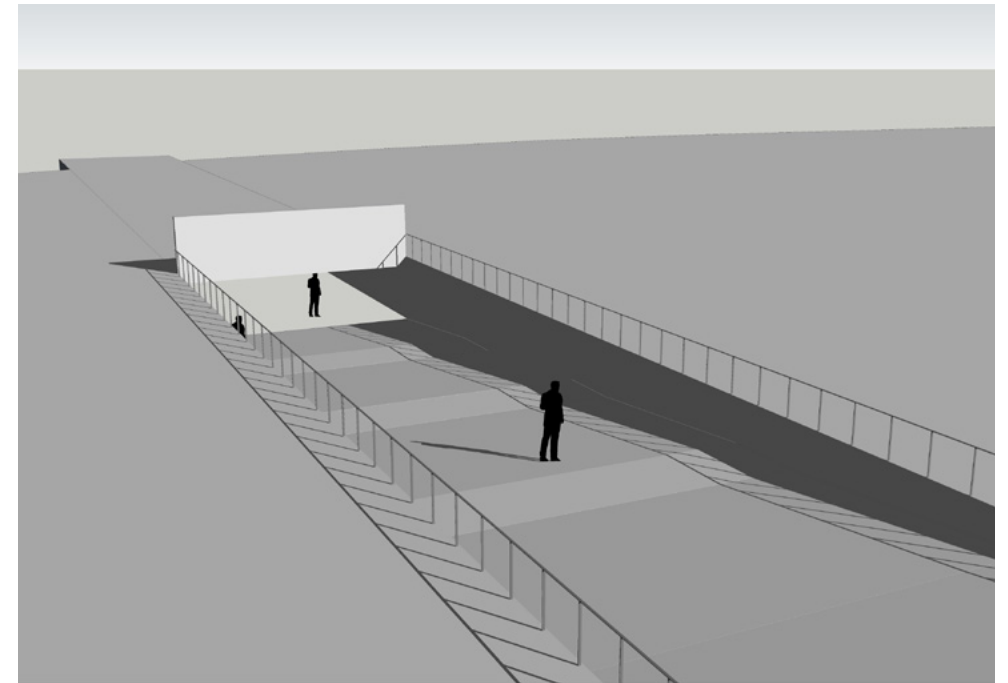
Besökaren försvinner ner. Blir begränsad, av mörker och volym. Stadens ljud försvinner och möts av vågornas dova muller när man når muren under vattnet längst in i tunneln.

Modell i trä. Platsen vid den övre muren är lugn och fridfull. Cypresserna ramar in rummet och muren ger en skydd i ryggen. Här kan man blicka ut över havet och finna rum för eftertanke.



Modell i kartong. Jag byggde modeller för att testa storleken på murarna.

Skiss i Sketchup. Passagen ner mot tunneln förändrade form och storlek flera gången. Slutgiltigen fick sekvensen formen av en ramp där besökaren långsamt sänks ner genom marken.



Skiss i Sketchup. Antalet träd ändrades många gånger. Det behövdes tillräckligt många för att rummet skulle upplevas starkt och inte för många så att de tog överhand.

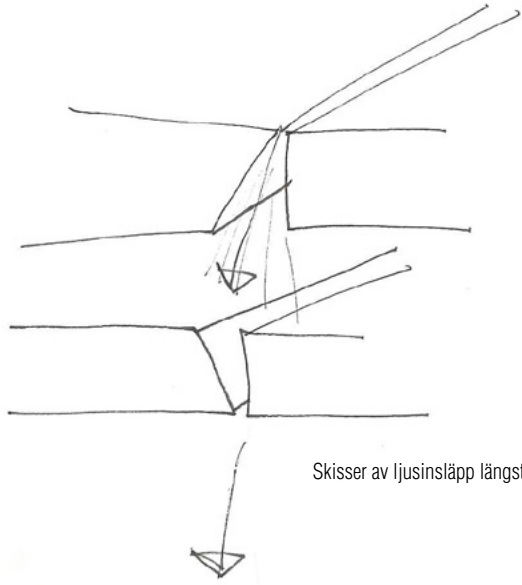




Volymstudie av olika tunnlar.



Test av text på mur.



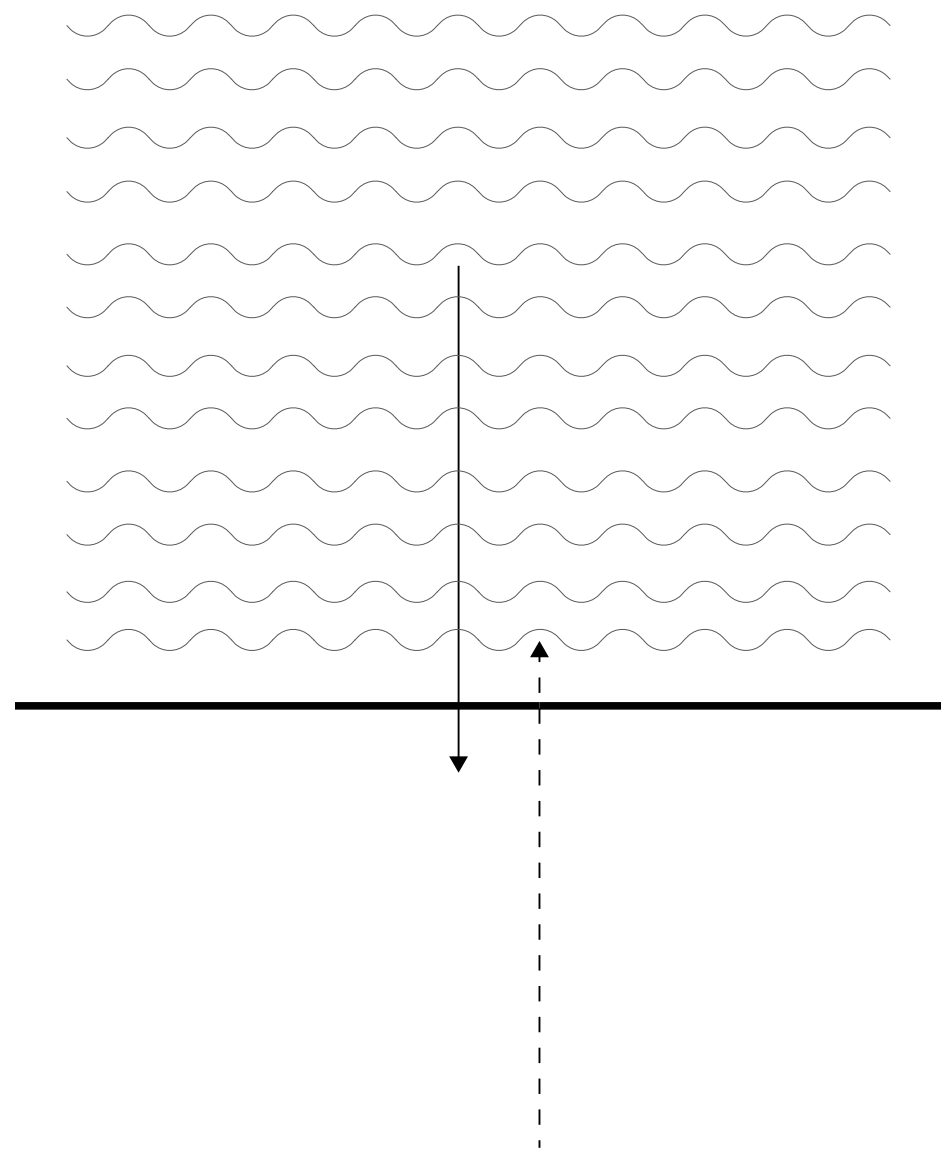
Skisser av ljusinsläpp längst in i tunneln.

Detaljer



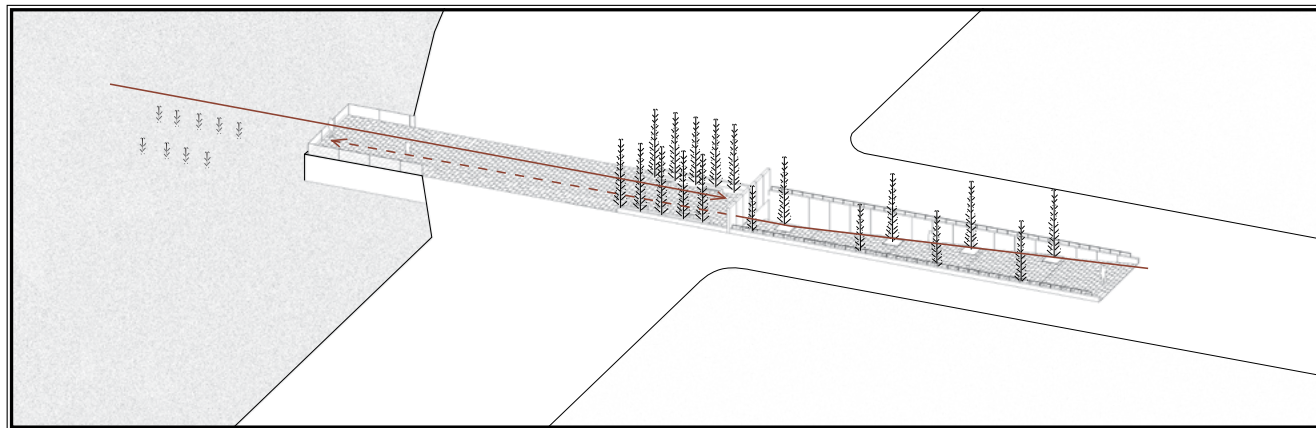
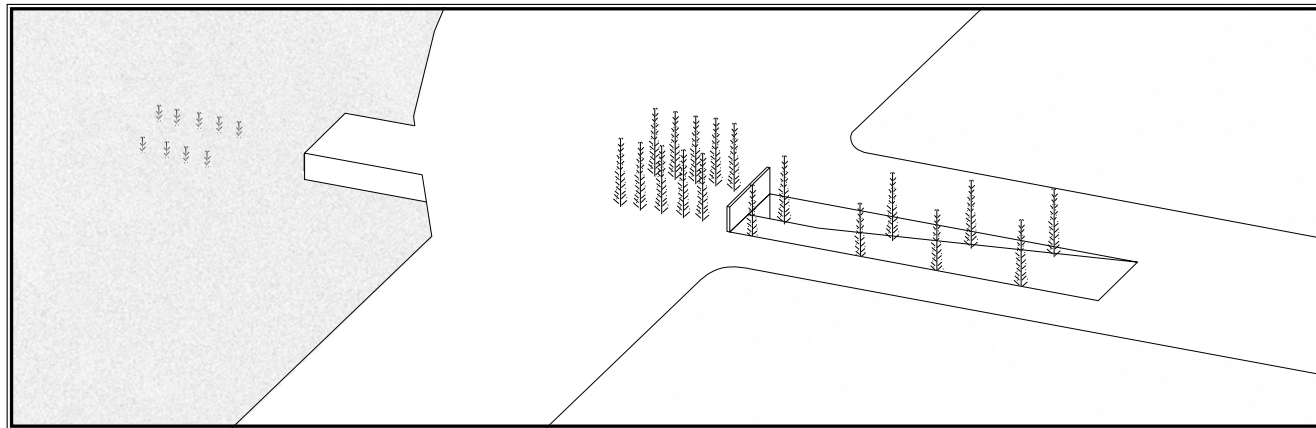
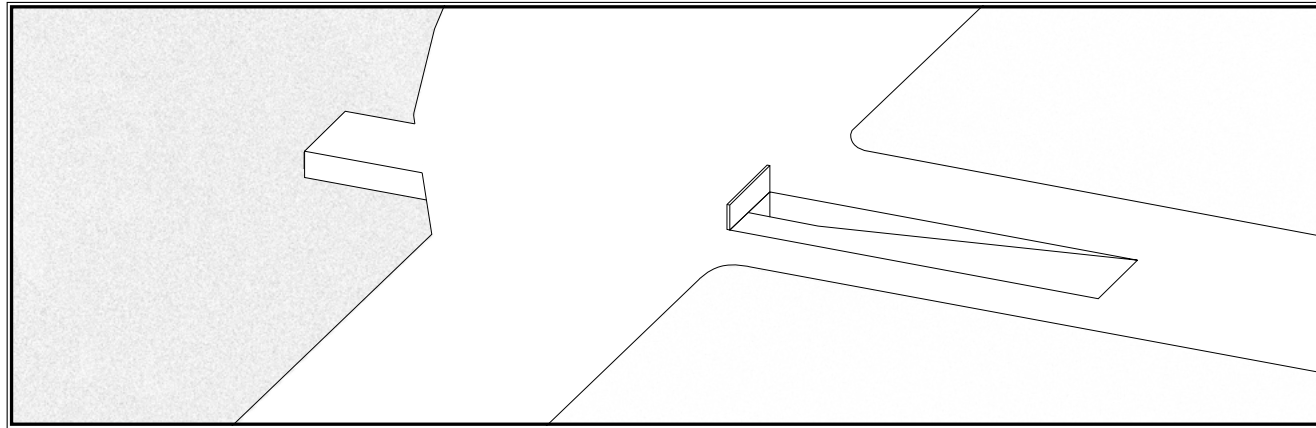
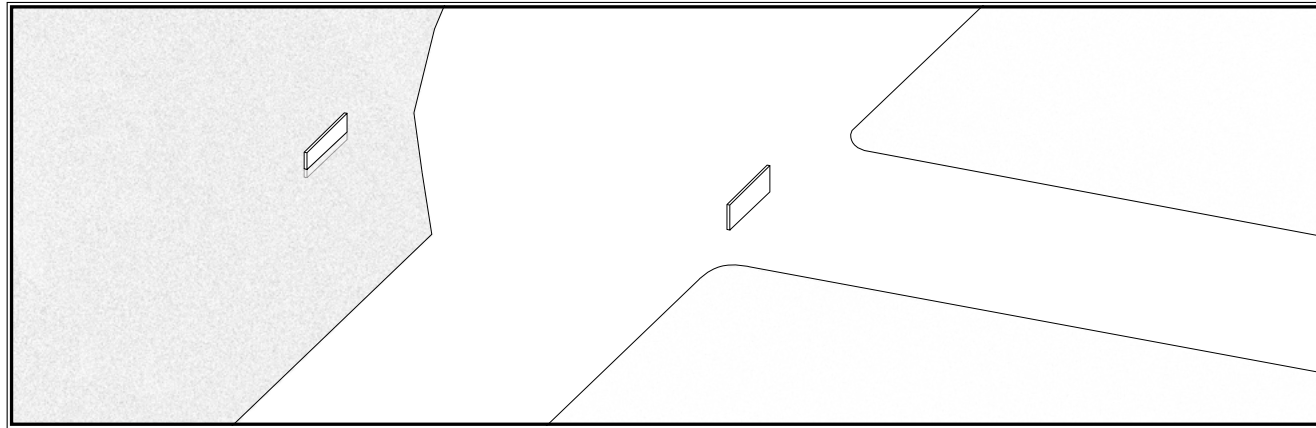
## DEL 3

- FLYKTEN VALDE OSS -



FRÄN HAVET MÖTS DU AV EN TRYGG HAMN, EN PLATS FÖR DIG, FRI FRÄN OMGIVNINGEN OCH LIVET OMKRING. HÄR ÄR EN PLATS ATT MINNAS DE SOM FÖRLORATS OCH SAMLAS MED DE SOM FINNS I DIN NÄRHET. DET ÄR EN PLATS FÖR DIG SJÄLV ATT MINNAS OCH MÖTA DE DU HAR FÖRLORAT. STADEN OCH LIVETS MULLER FÅNGAS UPP AV VINDEN OCH CYRESSERNAS SKYDD. HAVET FINNS DÄR STÄNDIGT NÄRVARANDE, FÖR ATT MINNAS OCH SKÖLJA IN MED RO.

FRÄN LAND GÄR DU SAKTA MOT HAVET. DU SÄNKES LÅNGSAMT NER UNDER JORD. DAGENS LJUS BYTS UT MOT NATTEVS MÖRKER. JU NÄRMARE VATTNET DU KOMMER, LÅNGST IN TAR DET STOPP OCH DET ENDA SOM MÖTER DIG ÄR EN LJUSSTRIMMA SOM PÅMINNER DIG OM TRYGGHETEN OVANFÖR. LJUDET FRÄN STADEN HAR FÖRBYTTIS MOT KRAFTEN AV VÄGARNAS SKALV MOT DEN BLÖTA VÄGGEN FRAMFÖR DIG.



#### CYPRESSERNA I VATTNET

Träden förankrade under vattenytan är knappt märkbara under dagen. Efter mörkrets intrång framträder träden som ett ljusspel i vågorna av skenet från strålkastarna vid utkiksplatsen. Träden grundläggs och förstärks men dör och söndras av havets krafter.

#### UTBLICKSPLATSEN

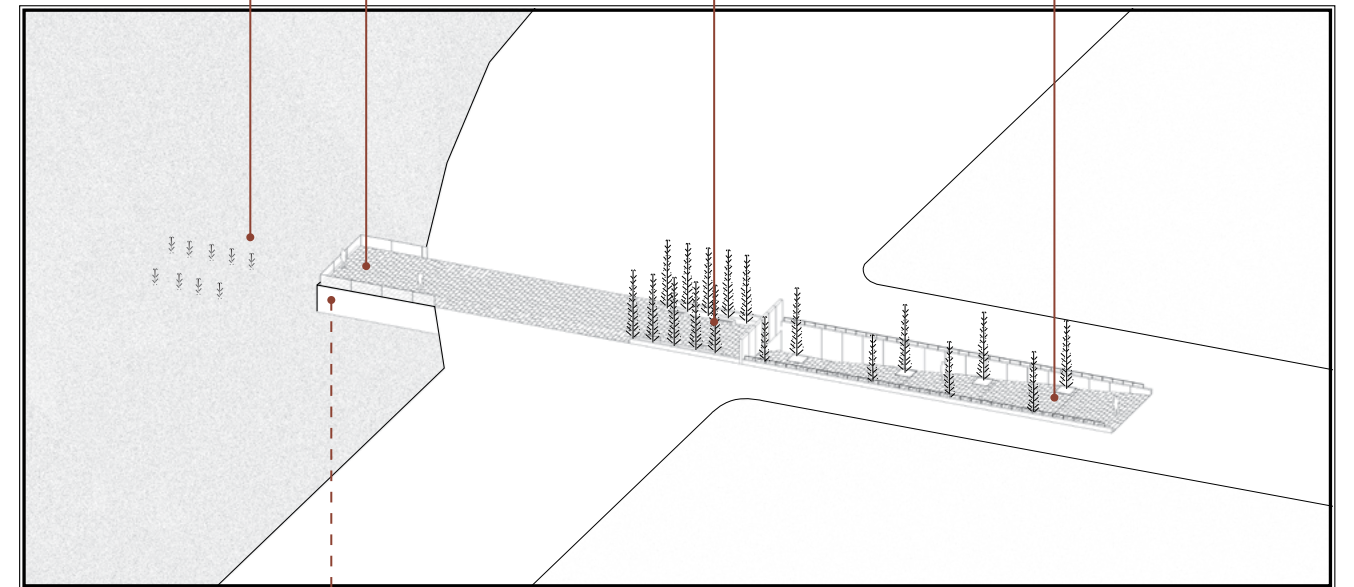
Vid utkiksplatsen kan besökaren både känna havets kraft och dess lugnande förmåga. På natten skiftar platsen skepnad och i vattnet framträder de dränkta cypresserna av strålkastarens avsökande längs vattenytan.

#### ANKOMMANDES PLATS

På denna plats finns tid för eftertanke, tröst eller åminnelse. På väggen finns en inskription tillägnad de, eller deras närstående, som flytt över Medelhavet. Texten är skriven på de 20 språk som är vanligast bland de som flytt. På väggen finns plats för nya nya språk när världsläget tvingar andra att korsa havet på jakt efter säkerhet.

#### PASSAGEN

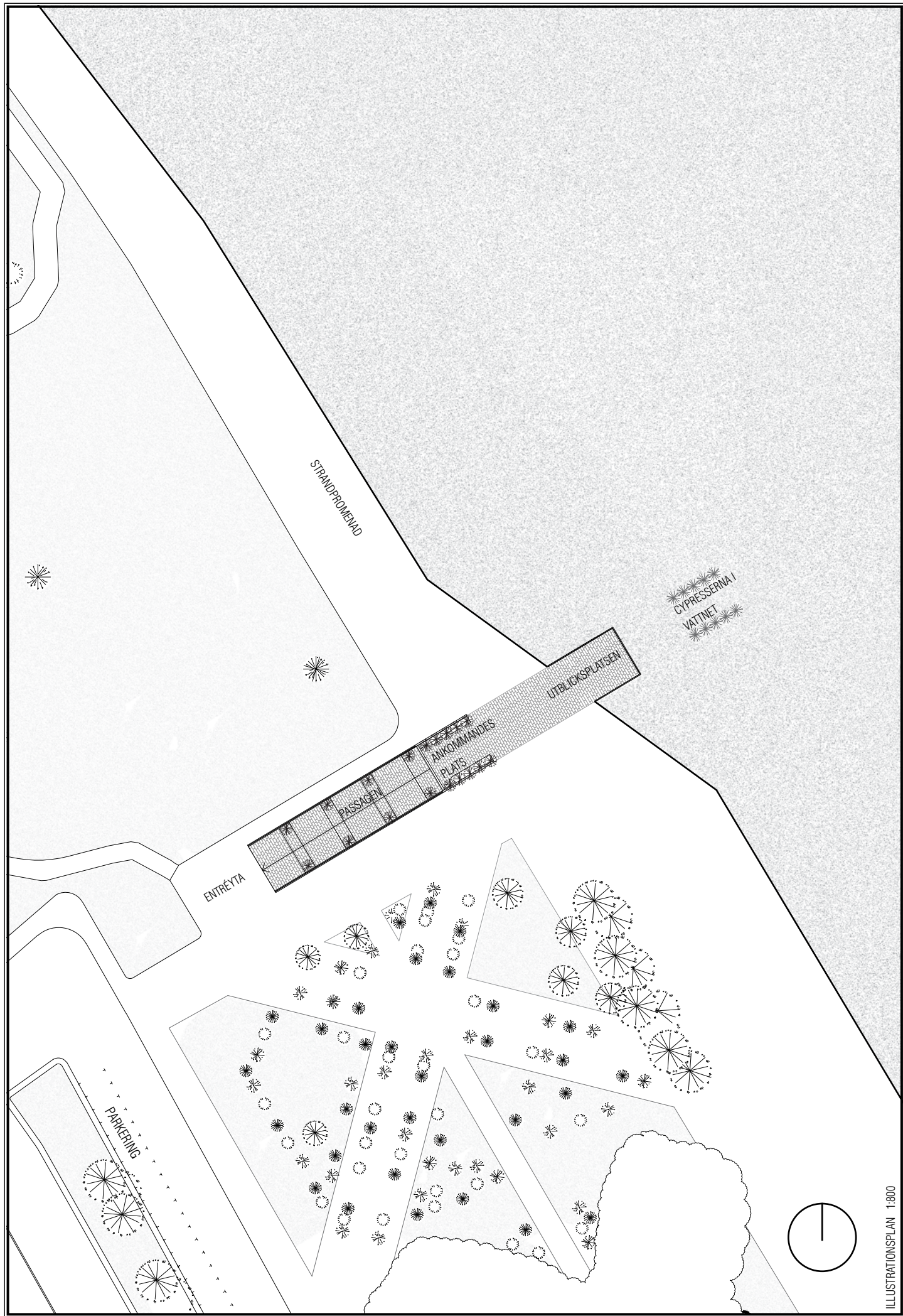
Längs passagen sjunker besökaren långsamt ner i marken. Beökaren följer cyresserna och närmar sig den mörka tunneln.



#### TUNNELN

Besöket i tunneln är stärks ju längre in man kommer, och stadens ljud försvinner långsamt. Längst in i tunnel möts man av en mörk och kall vägg. Vatten sipprar ner längs väggen och man kan läsa texten "Havets botten är en gravplats utan minnesmärke", skriven på EU:s tre administrativa språk franska, engelska och tyska. Längs ett ljusinsläpp i taket smiter en ljusstrimma in, och man hör havets dova muller nära.













ØVRE MUREN SETT FRÅN HAVET



ØVRE MUREN LÅNGST FRÅN VÄLLAN OCH PRESSERNA



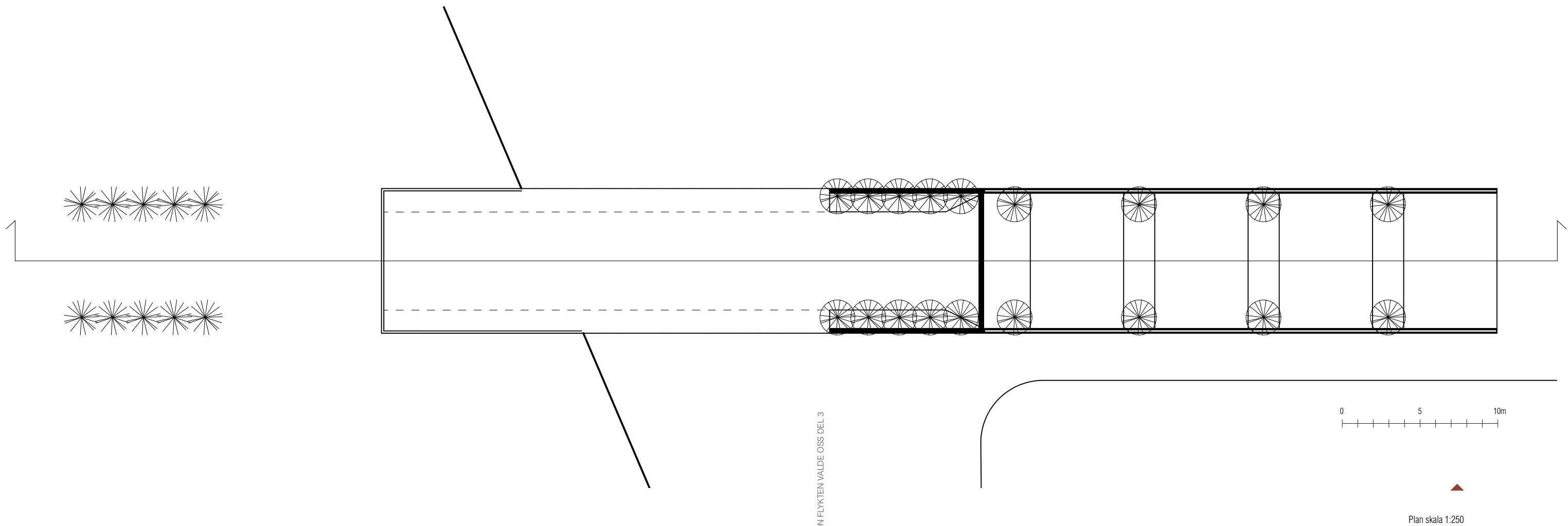
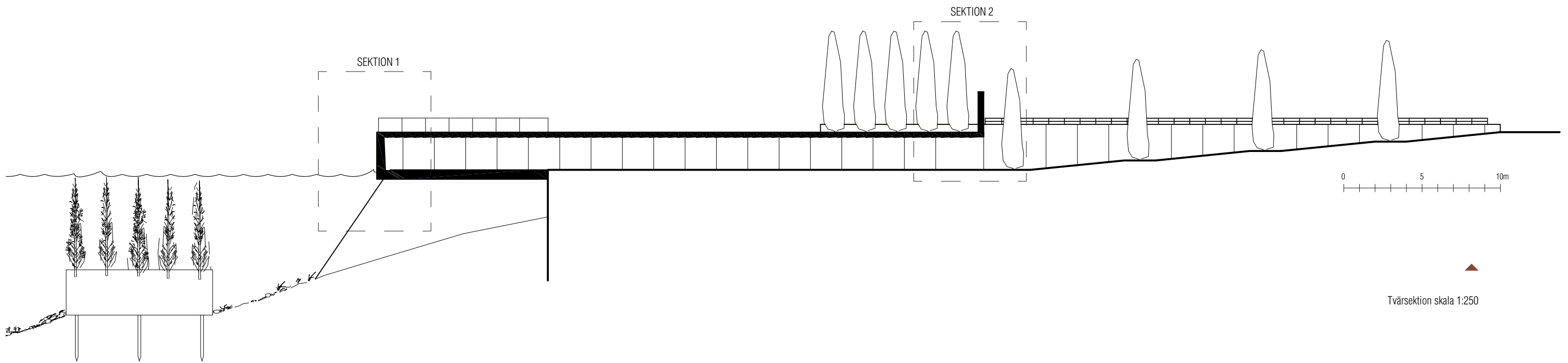


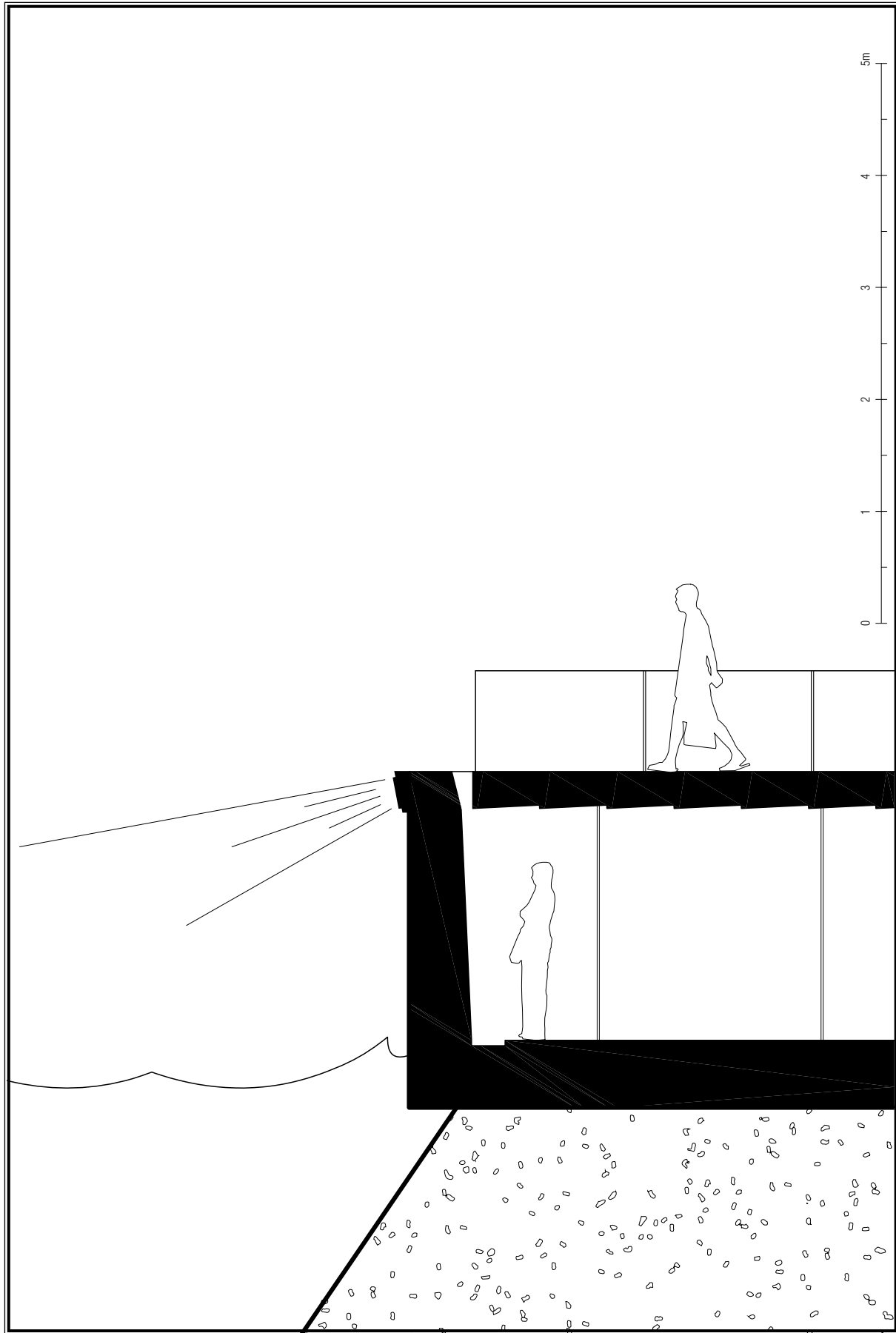
ANKOMMANDES PLATS MED UTBLICKS MOT HAVET



CYPRESSERNA UNDER VATTNET SETT FRÅN UTBLICKSPLATSEN

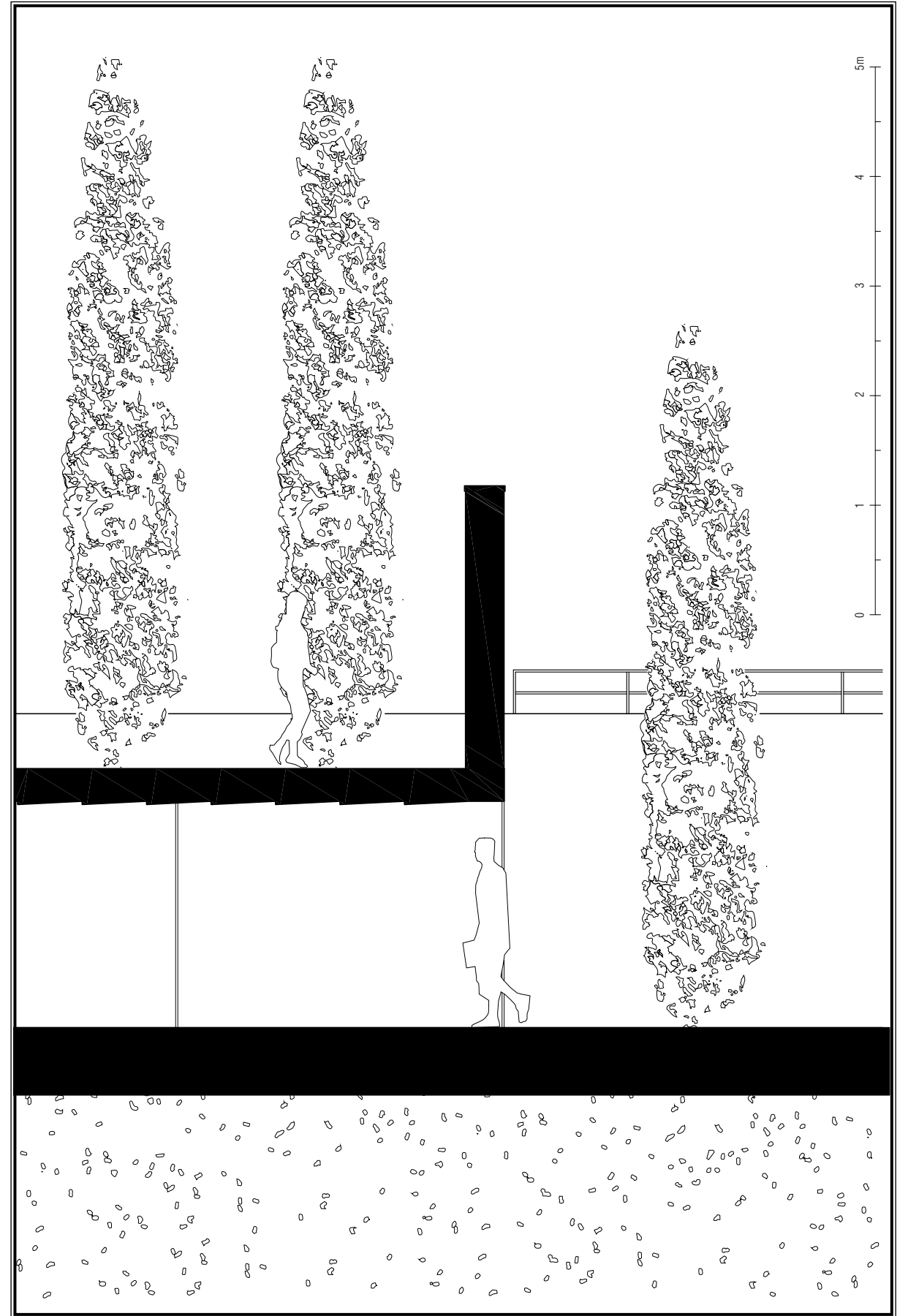






Sektion 1 skala 1:50

VIKTOR NILSSON FLYKTEN VALDE OSS DEL 3



Sektion 2 skala 1:50

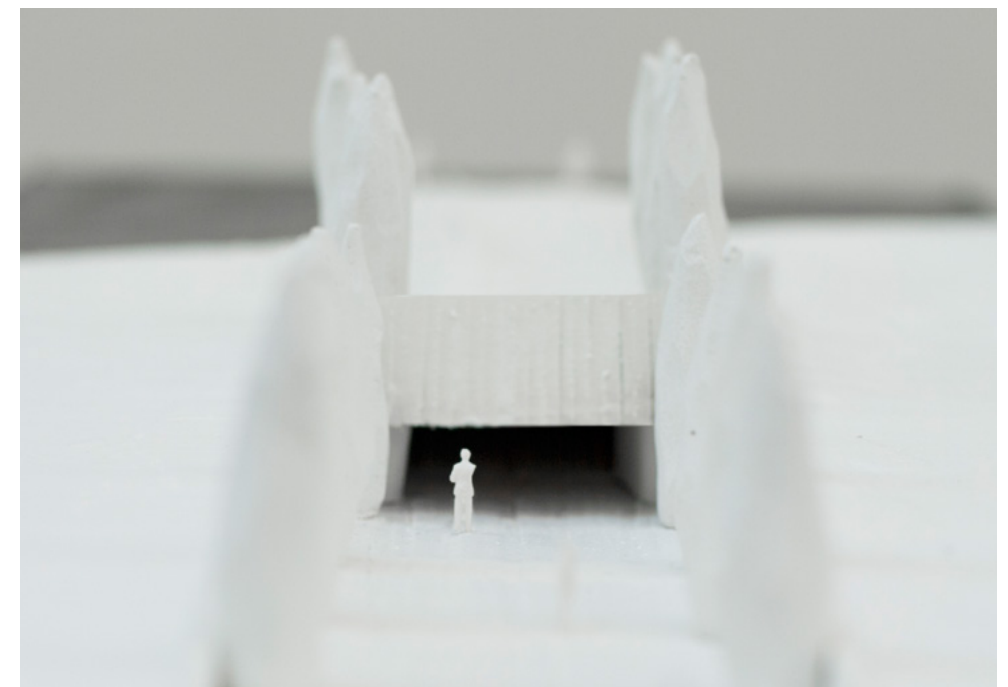
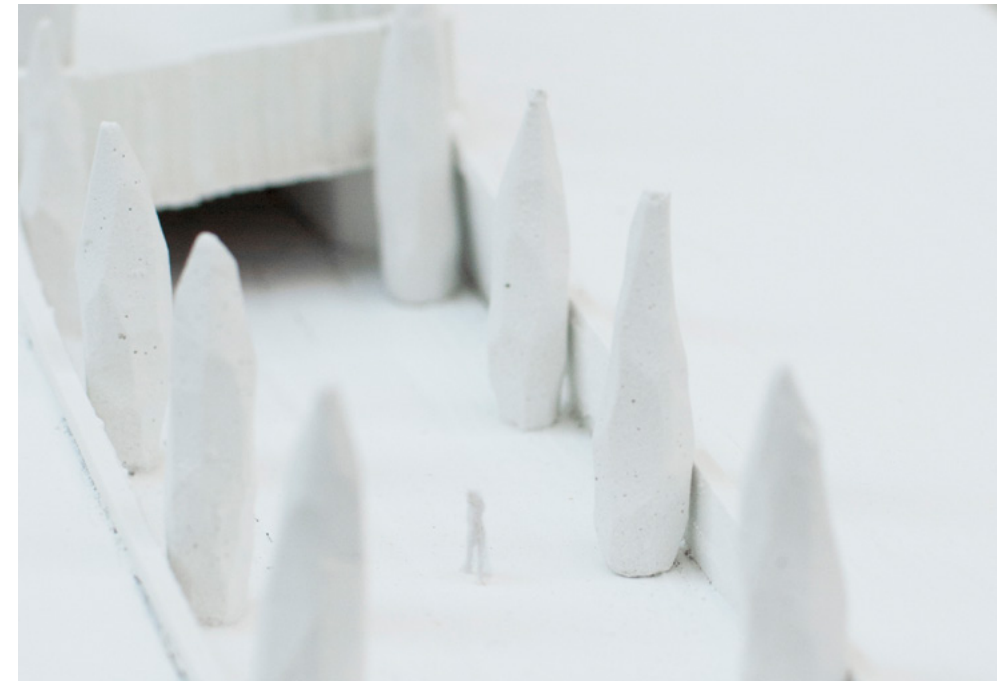
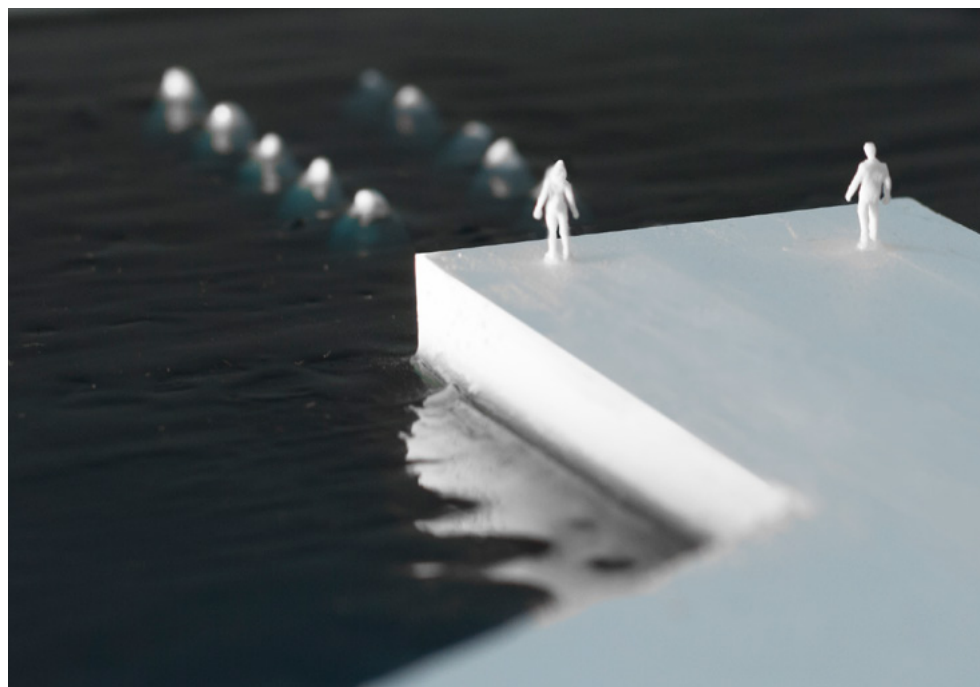




Fysisk modell skala 1:200.  
Material: gips, epoxyresin.



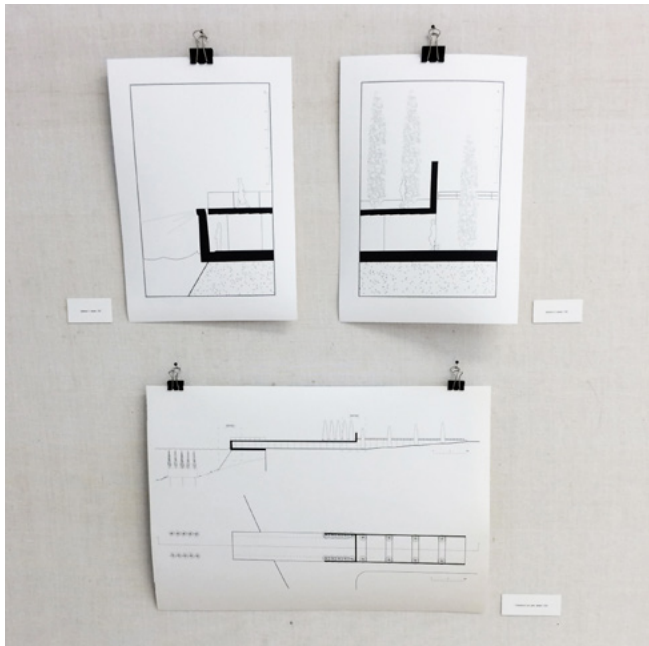
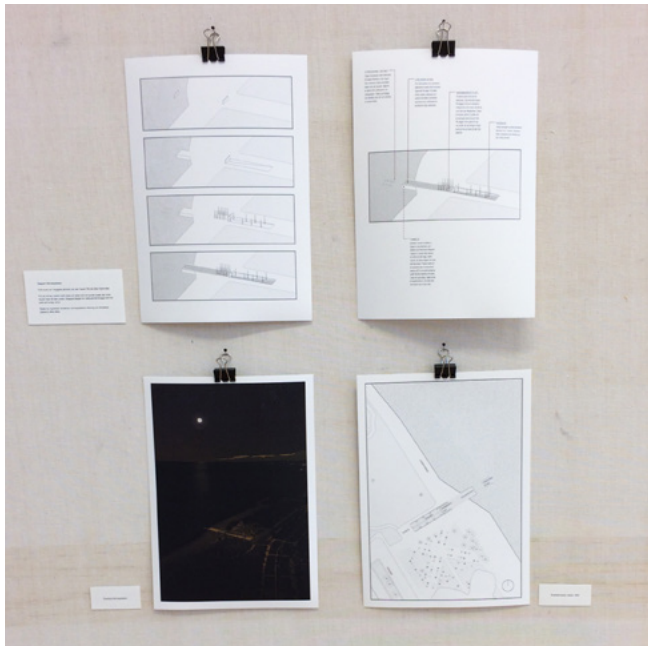
Fysisk modell skala 1:200.  
Material: gips, epoxyresin.







Foton från utställning på SLU Ultuna, Uppsala





# DISKUSSION

Syftet med detta arbete var att utforska hur en minnesplats kunde utformas och presenteras för att beröra och belysa människors pågående flykt över Medelhavet. Detta förslag visar på hur denna katastrof kan upplevas från olika perspektiv. Minnesplatsen åskådliggör till viss del de stora tragedier och förluster som så många människor genomlider samtidigt som den visar hur situationen är politisk där EU har ett ansvar för hur utvecklingen ser ut.

**Att lyfta fram en aktuell katastrof**

Bakgrunden till arbetets inriktning berodde dels på en tro på landskapsarkitekturen som medel till kommunikation men också en mer personlig längtan efter att få utforma projekt inom ämnen som jag tycker är viktiga och verkligen bryr mig om. Med syftet att undersöka hur en gestaltning och representation av en minnesplats för flykten över Medelhavet kan se ut känner jag att detta arbetes ansats både var ärlig mot mig själv samtidigt som den hade potential att bidra till kunskapsutveckling inom svensk landskapsarkitektur.

Under arbetets gång tvekade jag i perioder på valet av ämne och på om jag var rätt person att handskas med denna fråga. Kritiker kan tänka att ett sådant här projekt inte kan påverka eller förbättra ämnet, eller att landskapsarkitektur inte ens borde beröra dessa frågor. Kanske har inte jag, som varken upplevt eller har anhöriga som påverkats av flykten över Medelhavet, insikten eller kunskapen att skriva om ämnet eller gestalta i frågan. Detta är alla befogade tankar tycker jag. I mitt kval har jag ändå hela tiden kommit till samma beslut. Att presentera en minnesplats om den pågående flykten över Medelhavet kan spela en roll i att belysa och kommentera katastrofen. Jag tror också att just en minnesplats är ett starkt grepp för att påpeka hur det blundas för denna pågående katastrof och hur den riskeras att inte bli ihågkommit som något annat än statistik över dödsantal. Jag kan inte föreställa mig hur det är på färden över Medelhavet eller än värre att förlora någon

ute på havet. Jag vet dock hur det är att förlora någon, vilket har funnits med mig under arbetet när jag exempelvis besökt referensplatserna. Jag har sett till min egen sorg. Jag känner också att jag i min bakgrundsstudie och under arbetets gång läst tillräckligt mycket om flyktingkrisen och människor på flykt för att kunna ta de erfarenheterna in i ett landskapsarkitektoniskt perspektiv.

**Hur var metoden?**

Avseende valet av metod och det urval som krävdes för varje del tycker jag att arbetet generellt var väl avvägt. Förstudien av minnesplatser kunde ha utvecklats men fick avgränsas med tanke arbetes begränsade tid. Man kan fråga sig om det hade varit intressant att vidga perspektivet om minnesplatser och platser för sörjande och åminnelse från bara det västerländska perspektivet. I och med att de flesta som direkt påverkas av flykten över Medelhavet har en helt annan bakgrund än jag, med andra kulturella och religiösa referenser kunde det varit intressant att inte bara undersöka dessa frågor ur ett västerländskt perspektiv. Med tanke på arbetets på flera sätt personliga karaktär där jag utgått från mig själv kan jag tycka att denna avgränsning är riktigt med tanke på den begränsade tiden.

Valen av referensplatser var även de personliga, där jag hade blivit intresserad av att besöka dem inför detta arbete av olika anledningar. I efterhand kan jag däremot se att de platser jag valde att besöka kunde ha varierat mer sinsemellan. Alla präglades av liknande material, och två av platserna berörde Förintelsen. Det är inte otroligt att tänka sig att min minnesplats hade sett annorlunda ut om jag hade valt andra referensplatser.

**Gestaltningprocessen som metod**

Under utbildningen har jag utvecklat ett tillvägagångssätt för mina gestaltningsprojekt. Jag tror det är otroligt viktigt att erkänna sin egen process och se den som en relevant metod

i sitt arbete. I detta arbete har jag låtit skisser och bilder till stor utsträckning kommunicera utvecklingen av processen. Under detta arbete har jag insett att jag även skissar och formulerar tankar med text i större utsträckning än vad jag tidigare reflekterat över. Texterna där jag redovisar mina upplevelsevandringar tycker jag fångar min upplevelse väl och jag tycker man kan se hur mina upplevelser inverkat på gestaltningen. Denna process präglades i hög grad av min intuition. Jag hade kunnat formulera tydligare riktlinjer för hur minnesplatsen skulle se ut och för hur den skulle växa fram men i detta arbete ville jag dock tillåta mina erfarenheter och kunskaper prägla hur gestaltningen utvecklades.

Jag tog fram ett gestaltungsprogram för att skapa förutsättningar som kunde likna hur en gestaltningssuppgift kan se ut inom landskapsarkitektens yrke. En reflektion med tanke på arbetes personliga karaktär är vad som hade hänt om jag utelämnat gestaltungsprogrammet. Hade det eventuellt varit bättre att låta gestaltningen vara ännu mindre påverkat av praktiska faktorer. Trots att gestaltningen var så pass intuitiv kändes det ändå viktigt att låta minnesplatsen påverkas av praktiska riktlinjer från reella projekt. På så sätt kan den slutgiltiga gestaltningen jämföras med traditionen av tidigare byggda minnesplatser.

**Gestaltningen som resultat**

Det finns aldrig ett rätt sätt att måla en tavla, detsamma tror jag gäller gestaltning inom landskapsarkitektur. Även om utformningen av minnesplatsen var en stor del av detta arbete tror jag inte att det viktigaste var hur resultatet blev, utan snarare hur vägen dit såg ut. Ska jag dock reflektera över själva utformningen är jag på det hela taget nöjd. Jag utgick från ett tydligt koncept som jag tycker syns väl i presentationen. Jag tror att denna minnesplats både skulle kunna spela en roll för människor att finna tröst och minnas men också kan bidra till att öka folks medvetande

och engagemang för situationen i stort. Man kan fråga sig om förslaget var tillräckligt starkt för det starka ämnet. Vissa kan nog tycka att jag borde försökt väcka folks känslor mer. Hade jag endast sökt uppmärksamhet och effekt borde förslaget definitivt sett annorlunda ut. För mig var utmaningen med denna gestaltning att hitta balansen mellan en plats för anhörigas tröst och en minnesplats som påvisar hur förfärlig situationen är för de som färdas över havet samt hur politisk situationen är. Med denna balans i åtanke tycker jag att jag lyckades relativt väl med uppgiften.

Gestaltningens formspråk är kanske inte nydanande utan sluter sig snarare till en rådande tradition av minnesplatser och monument runt omkring i världen. Jag är medveten om att jag säkert inspirerats av tidigare minnesplatser, men på många sätt är också utformningen en fråga om mina preferenser samt att jag tror ämnet till viss del lockade fram detta formspråk. Jag tycker att enkelheten å ena sidan inger ett lugn och nästan en sakral känsla samtidigt som riktningarna, skalan och materialen känns dramatiska och självklara. Jag kan också tycka att det finns en värdighet att använda mig av robusta material som håller länge. Den strama estetiken med sin robusthet och monumentalitet tycker jag också jag också lämpar sig väl för ämnet. Föränderligheten hos träden under vattnet sticker ut och ger också förslaget en ytterligare dimension.

Det finns många likheter med minnesplatsen och de tre referensplatserna. Framförallt strävade jag efter att uppnå en gestaltning som kunde väcka känslor på samma sätt som referensplatserna gjorde inom mig med sin utformning. Dels uppfattade jag de tre referensplatserna som rika på symbolik vilket jag även försökte ladda min plats med. Dels påverkade referensplatserna besökarens kropp och sinnen på olika sätt genom att använda skala, ljud, ljus, materialitet med mera på olika

sätt. En av styrkorna i mitt förslag tycker jag är hur de olika platserna väcker olika känslor och försätter besökaren i olika stämningar genom sin utformning. De tydliga formerna och stora volymerna skapar en kraft i gestaltningen och en slags självklarhet med sin närvaro.

**Politiskt budskap**

Representationen av denna Minnesplats syftade till att uppmärksamma och belysa människors flykt över Medelhavet utifrån landskapsarkitektens tradition och kanon. Jag ville visa att situationen är politisk och påverkas av EU:s politik. I gestaltningen försökte jag visa på situationens olika perspektiv beroende av vilken sida den europeiska gränsen man kommer, samt att platsen skulle kunna stimulera besökarens sinnen och ge dem en upplevelse av dessa olika perspektiv.

På många sätt tror jag man kan säga att denna gestaltning är de små gesternas verk, där det kan ta tid att upptäcka platsens symbolik. Trots att ett budskap finns rakt framför näsan på besökaren, kanske symboliken i första ögonkast döljs bakom en vattenstrimma, eller överskuggas av en storslagen horisont i bakgrunden.

En reflektion angående konceptet är om minnesplatsen delvis skulle vara skuldbeläggande mot européer och om i så fall detta skuldbeläggande vore det bästa sättet för att få folk att reagera och engagera sig angående människors flykt över Medelhavet. För det första tycker jag det är viktigt att påpeka hur varje person har egen frihet att tolka minnesplatsen hur hon vill. För det andra tycker jag absolut man kan diskutera huruvida skuldbeläggning är rätt väg att gå, även om jag i denna gestaltning gjorde valet att tydliggöra hur vi som medborgare av EU faktiskt både har ansvar och skuld till situationen på Medelhavet.

**En minnesplats över en pågående händelse**

Som framgått i arbetet har människor sedan länge korsat Medelhavet på jakt efter säkerhet

och ett bättre liv. Jag har också skrivit hur dagens situation antagligen bara kommer förvärras de kommande åren. Varför valde jag då att utforma just en minnesplats över denna pågående katastrof? Begreppet minnesplatser antyder ju att de syftar till att minnas något, och för att kunna minnas måste antagligen detta något redan ha hänt. Jag är väl medveten om denna eventuella problematik men valde ändå att arbeta utifrån syftet att gestalta en minnesplats. Traditionen av minnesplatser och minnesmonument är stark. Det finns mycket skrivet i ämnet och det finns väldigt många erkända bra exempel på minnesplatser. För mig personligen ser jag minnesplatser som en mycket intressant del inom landskapsarkitektur där starka uttryck och idéer tar form i det offentliga rummet. För mig handlar dessutom inte minnesplatser inte bara om att minnas. Precis som jag skrev i arbetet om hur James Young menar att vi ska fråga oss hur minnesplatser kan påverka vårt framtida agerande mot trakasserier och förföljelse tror jag att en minnesplats om människors flykt över Medelhavet kan öka folks medvetenhet och engagemang i frågan. Min gestaltnings föränderliga element, cypresserna som tillåts förgås i vattnet och muren vid ankommandes plats där nya språk kan representeras och inristas i framtiden tyder också på att minnesplatsen inte är slutförd utan kan förändras med framtidens utveckling.

**Platsspecificitet**

Även om Palermo tar emot många asylsökande människor varje år och många som flytt över Medelhavet når Europa via Palermos hamn, är detta inget unikt. Det finns många andra städer längs Medelhavet i liknande situation. Så frågan om hur generell eller platsspecifik gestaltningen ska vara, är intressant. Här tror jag också att det är viktigt att skilja på placering och platsspecifik utformning. För mig är en medveten placering i detta fall otroligt viktig, för att verket ska kännas trovärdigt, både utifrån ämnet men också som ett besöksmål.

Jag kände också tidigt att gestaltningen bör placeras vid havet till exempel. För en lyckad utformning måste man också vara medveten om relationen till omgivningen och hur den påverkar slutresultatet.

Vad det gäller minnesplatsens placering och relation till omgivning tycker jag att resultatet är lyckat. Befintliga flöden bryts inte utan förstärkts snarare av minnesplatsen och dess riktning tydliggörs av att monumentet placerats i linje med en gata som leder upp mot centrum. Materialvalen gifter sig med omgivningen men i det stora hela uppfattas minnesplatsen som en egen sammanhängande plats vid Palermos strandpromenad.

**En större tragedi**

Jag är medveten om att människors flykt över Medelhavet bara är en del i den svårighet och tragedi många av dessa människor befinner sig i. För många har resan fram till att de kliver ombord på båtar för att korsa havet varit minst lika svår. Människor har kommit till Medelhavets strand av olika anledningar, men gemensamt är att alla anledningar varit så pass starka att de väljer att riskera sina liv till havs för att undkomma dem. Många har familj och anhöriga kvar i de svårigheter de lämnat. För många av de som kommer fram välbehållna fortsätter svårigheterna i Europa, där en oviss framtid och en lång kamp i byråkratins och integrationspolitikens snårighet väntar.

Jag är medveten om att gestaltningen av minnesplatsen till viss del porträtterar en förenklad version av ämnet. Det finns lika många perspektiv på resan över Medelhavet som antalet resande. Även de samhälleliga och politiska faktorerna är såklart komplexa. Min uppgift har dock varit att belysa situationen ur ett för landskapsarkitekten relevant perspektiv. Och för att åhörare och människor som ser och läser om minnesplatsen ska förstå krävs alltid förenklingar och tydlighet i kommunikationen, det tror jag är en av styrkorna med arkitekturen

som medel till kommunikation.

**Fortsatt arbete**

I detta förslag har jag presenterat en vision. Det är en representation av en idé med fokus på konceptet av situationens två perspektiv på varsin sida den europeiska gränsen. I ett eventuellt fortsatt arbete hade det varit intressant att undersöka och utforma förslaget närmare i detalj och materialitet. Ett spår för fortsatt arbete med detta projekt kunde vara att undersöka möjligheter att realisera projektet. Ett sådant projekt skulle såklart röra ett mer detaljerat arbete med utformning och projektering av förslaget samt att söka beställare, byggherrar och så vidare. I ett eventuellt fortsatt arbete med detta projekt kan jag se hur det kunde varit intressant att träffa människor som flytt över Medelhavet för att höra deras erfarenheter och kanske till och med diskutera fortsatt arbete med dem. Ett kanske än mer intressant fortsatt arbete vore att undersöka hur andra politiska och samhälleliga frågor kan hanteras och lyftas med hjälp av landskapsarkitektur.

Detta arbete har gett mig styrka i tron om att landskapsarkitektur kan vara politisk och spela en roll i den samhälleliga debatten. Att överföra erfarenheter och kunskaper från en social fråga till de landskapsarkitektoniska går utmärkt.

Avslutningsvis hoppas jag att den som läser detta arbete kan få inspiration både av mitt arbetssätt men även av hur vi kan ta oss an ämnen som vi känner engagemang för och ser hur landskapsarkitekten har en roll att spela i att påverka och väcka frågor i den samhälleliga debatten.



# REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

Cinqualbre, O. & Migayrou, F. (2005). *Le Corbusier : the measures of man*. Zurich : Scheidegger & Spiess.

Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dagerman, S. (2010). *Dagssedlar*. 3. uppl. Stockholm: Nordstedts.

Elmi, A. & Bursell, L. (2016). *Gå bara : min flykt från Somalia till Sverige*. Stockholm: Ordfront förlag.

Foote, K. E. (2003). *Shadowed Ground: America's Landscapes of Violence and Tragedy*. Austin, Texas: University of Texas Press.

Kingsley, P. (2016). *Den nya Odysséen*. Stockholm: Volante.

Lin, M. (2000). *Boundaries*. New York: Simon & Schuster.

Pettersson, A. (2010). *Representing the Absent: A Study of Memorialisation and Its Material Culture in Spontaneous and Official Memorial Places in Contemporary Sweden*. Lund: Lunds universitet.

Petersson, A., & Wingren, C. (2011). *Designing a Memorial Place. Continuing care, passage landscapes and future memories*. Mortality. London: Routledge.

Stevens, Q. & Frank, K. A. (2016). *Memorials as Spaces of Engagement: Design, Use and Meaning*. New York: NY Routledge.

Wingren, C. (2009). *En landskapsarkitekts konstnärliga praktik. Kunskapsutveckling via en självbiografisk studie*. Alnarp: SLU

Young, J. E. (1994). *Germany's Vanishing Holocaust Monuments*. New York: Judaism.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Alberto Burris stiftelse. (2016). <http://www.fondazioneburri.org/en/alberto-burri.html> (Hämtad 2016-11-03)

DN. (1999). <http://www.dn.se/arkiv/stockholm/raoul-wallenbergs-torg-inget-monumentet-for-wallenberg/> (Hämtad 2016-11-20)

Europakommissionen. (2016). [http://europa.eu/rapid/press-release\\_MEMO-16-963\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-963_en.htm) (Hämtad 2016-11-10)

Frontex. (2016). <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route/> (Hämtad 2016-11-10)

Greenpeace UK. (2010). <http://www.greenpeace.org.uk/airplot/contest/heathrow-contest> (Hämtad 2016-12-25)

Jewish Museum Berlin. (2016). <https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building> (Hämtad 2016-11-03)

Läkare Utan Gränser. (2015). <https://lakareutangranser.se/nyheter/boko-haram-tvingar-hundratusentals-nigerianer-pa-flykt> (Hämtad 2016-12-15)

Nationalencyklopedin, Palermo. (2016). <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/palermo> (hämtad 2016-12-14)

Statens Konstråd. (2016). Tävlingsprogram. Minnesvård efter flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004.

Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas. (2016). <http://www.stiftung-denkmal.de/denkmaeler/denkmal-fuer-die-ermordeten-juden-europas/stelenfeld.html> (Hämtad 2017-01-09)

Sveriges Arkitekter. (2016). <https://www.arkitekt.se/sverige-norden-och-varlden-i-venedig/> (Hämtad 2017-01-29)

SVT. (2016). <http://www.svt.se/kultur/konst/ut-ya-monument-kan-stoppas> (Hämtad 2017-01-29)

United Kingdom Holocaust Memorial Foundation. (2016). *United Kingdom Holocaust Memorial International Design Competition. Expression of interest*

UNHCR. (2016). <https://sverigeforunhcr.se/batflyktingar#fakta> (Hämtad 2016-11-26)

UNHCR. (2017). <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php> (Hämtad 2017-01-29)

BILDREREFERENSER

Sida 33: (CC BY-NC-SA 2.0) Steven Zucker. (2012). *Maya Lin, Vietnam Veterans Memorial, view toward center*. <https://www.flickr.com/photos/profzucker/9959775944/in/photolist-gb7soU-ZePE5-gb7bbe-eYNbIf-gb7DGN-gb7Wqe-gqSpVB-489fXW-9XoYim-4U6PAa-7JdZa8-fq556-4EZAk6-KHirn-4CVzsC-9wBfdu-6MD3BG-3e6Xm9-5DVV2I-nLkmf-gBsDEI-5jFp-Ba-8yvuzB-DNqrp-5IEFPG-8fcZ5Y-8yvVFk-duJgzW-aeYX2H-58KzFT-8GgIey-haXzS-93YxgJ-bD7NKE-pBDyyh-4Ub9md-65qbrr-565ZCR-qqHwiY-dUpPxG-rnVi4-6RD7YK-3Iph8R-dNCcty-fdZvnc-5tAt3R-9BLkye-6MyRwZ-K2m5p-htCPSB>

Sida 41: (CC BY-NC-SA 2.0) emilime. (2008). <https://www.flickr.com/photos/emilime/2898911869/>

FILMREREFERENSER

Bortom Lampedusa [film] (2016). Regissör: Rosi. G.

Rosling, H. (2015). <https://www.youtube.com/watch?v=YOOIRsfrPQ4> (Hämtad 2016-12-15)

Young, J. E. (2007). <https://www.youtube.com/watch?v=IwWK36TVPP8> (Hämtad 2016-11-26).

KARTMATERIAL

Allt kartmaterial: © OpenStreetMaps bidragsgivare under licensen CC BY-SA.

